

Iluminirani rukopisi samostana Male Braće u Dubrovniku

Andelko Badurina

građa

»Bibliotecam vera absque lacrimarum imbre memorare neque in cuius dispositione octo ipse ego annos consumpseram, in qua septem millia et quingenta servabatue volumina et cujuscumque litterariae professionis erant materiae. Hic antiquissimorum gemini pretiosissime coligebantur, et modernorum non deerant praeclara queque; hanc picturarum praetiosissimarum corona circumdabat, in medioque situm erat Archivium memoriis et scripturis cujuscumque aetatis plenum, quae omnia inimicus consumpsit ignis...«

Zabilješka samostanskog kroničara Andrijaševića, neposredno nakon potresa 1667.

Ako ovom citatu dodamo divljenje Katarine Kotromanić, kraljice bosanske, zatim »fratra gluhog« — Inocenta Čulića, dobit ćemo najrječitiju sliku o sjaju i tragediji ove biblioteke, koju bi bili mogli poželjeti i »najveći evropski literati«, kako kaže p. Lovro Cikinić.¹

Od toga silnog bogatstva vrijednih i »prekrasnih« rukopisa danas se u samostanu Male Braće, što u knjižnici, što u arhivu a što u muzeju, nalazi tek dvadesetak iluminiranih rukopisa. Pa ni za njih ne možemo sigurno ustvrditi jesu li preživjeli potres i požar ili su naknadno doneseni u samostan Male Braće iz drugih samostana. Kako Andrijašević tvrdi da je »neprijatelj oganj sve proždoro«, vjerojatnije je da su doneseni naknadno, i to u prvom redu iz ukinutog samostana na Daksi, na što nas navodi »Martyrologium romanum« za koji sigurno znamo da ga je fra Bernardin Gučetić pisao na Daksi 1541.² Upravo zbog toga što su gotovo svi »doneseni«, oni nam neće moći pružiti sliku o dubrovačkom stvaralaštvu na području knjižnog slikarstva, ali to ipak ne umanjuje njihovu vrijednost.

Ovdje je predstavljen samo izbor »tipičnih« iluminiranih rukopisa, ukupno njih 10, koji nam daju profil iluminacije i ekspresije knjige od 11. do 16. stoljeća. Njihovi autori i mjesta nastanka veoma su različiti i uglavnom nepoznati, ali svi pripadaju jadranskom kulturnom krugu. Neki su od njih već prije obrađivani i publicirani, drugi se ovdje prvi put predstavljaju široj javnosti.

To su ovi rukopisi:

1. Fragmenti obrednika pisanog beneventanom iz 11/12. stoljeća
2. Fragmenti brevijara pisanog karolinom iz 12. stoljeća
3. Sermones sanctorales, Johannis de Rupella, iz sredine 13. st.
4. Fragmenti antifonara iz kraja 13. stoljeća
5. Pravilnik bratovštine splitskih pomoraca s kraja 14. stoljeća
6. Brevarium romano-seraphicum s kraja 14. stoljeća
7. Psalterium de dominica — Kodeks A (Nr. 2) iz 15. stoljeća
8. Antiphonale sanctorum — Kodeks E (Nr. 3) iz 15. stoljeća
9. Psalterium de feria — Kodeks B (Nr. 1) iz 1490. godine.
10. Martyrologium romanum iz 1541. godine.

Objavlivanju njihovih opisa nije toliko svrha »prezentiranje« tih rukopisa koliko »demonstriranje« metodologije kataloške obrade iluminiranih rukopisa kojom se bavi Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu od 1965. i koja treba da dade katalošku deskripciju svih iluminiranih rukopisa u Dalmaciji, bez obzira na njihovu »vrijednost« i »bogatstvo«. Pri deskripciji je težište stavljeno prvenstveno na iluminaciju, i to cjelokupnu, od paragrafa do figuralnih prikaza i impostacije teksta na stranici. Ostali paleografski i kulturnopovijesni elementi dani su tek u općim crtama.

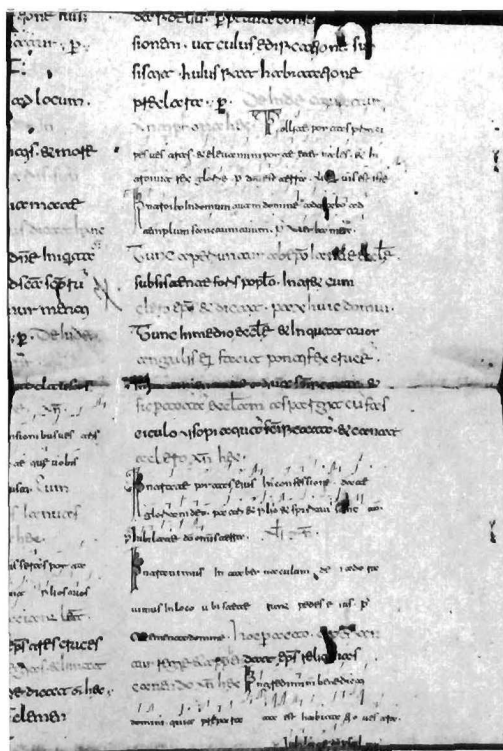
Ovaj prikaz nema pretenzija da bude posljednja riječ o tim rukopisima, nego da bude *građa* za njihovo daljnje proučavanje i da se, bar neki od njih, izvuku iz anonimnosti.

1

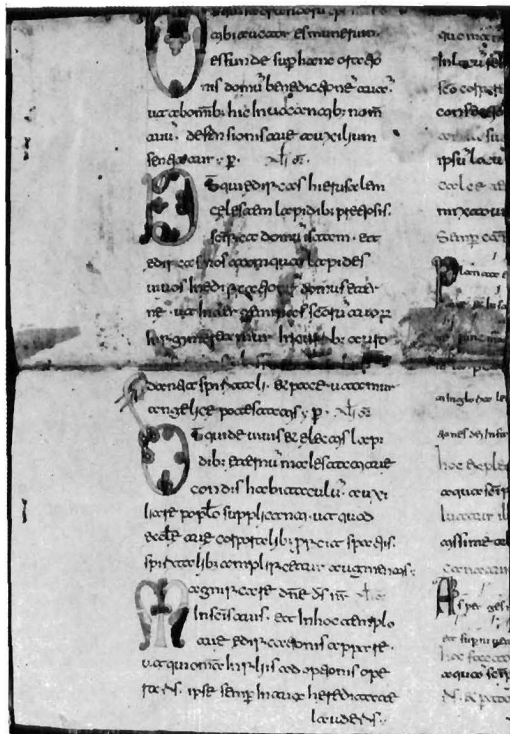
»La libreria nella quale erano sette milla cinquecento e più libri con bel ordine disposti e separatamente per tutte le scienze tra li quali erano scritti antichissimi, e stampe moderne, quali potevano desiderare li primi litterati d'Europa. Il vaso della medesima libreria era tutto ornato, e circondato dalle pitture preziosissime, ed in mezzo vi era l'aechivio pieno di memorie e scritture d'ogni età dal principio della nostra Religione.«
Istoria e Privilegi dell'Osservante Provincia di Ragusa
Racolti da diversi luoghi, e posti qui in un volume dal P. F. Lorenzo (Cikinić) di Ragusa, ... anno 1741, p. 369.

2

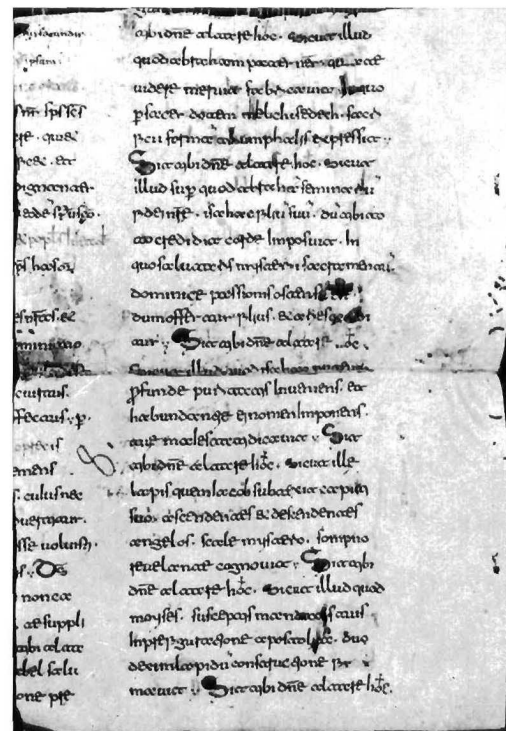
Njegov opis vidi pod rednim brojem 10.

Fragmenti obrednika — 11/12 stoljeće, f 1a
Fragments of a book of rites — 11th—12th Centuries, f 1a

Fragmenti obrednika — 11/12 stoljeće, f 1b
Fragments of a book of rites — 11th—12th Centuries, f 1b

Fragmenti obrednika — 11/12 stoljeće, f 2a
Fragments of a book of rites — 11th—12th Centuries, f 2a

1

PREDMET: Iluminirani rukopis — fragmenti

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: Bez signature, nalazi se izložen u muzeju

NASLOV: Bez naslova

NAUČNI NASLOV: Fragmenti obrednika

SADRŽAJ: Fragmenti obrednika koji sadrže dio obreda posvete crkve na jednom listu, a posvete oltara na drugom. Neki su dijelovi potpisani pod neume bez crtovlja (dijastematski).

BROJ FOLIJA: Tu su samo dva lista, i to tek djelomično sačuvana. Sačuvan je samo njihov vanjski dio. Nema nikakve numeracije, pa nije ni približno moguće ustanoviti koliko je listova kodeks imao.

VELIČINA: Veličina je tih fragmenata 205 × 296 mm. Na temelju ovih ostataka nemoguće je ustanoviti kolika je bila veličina stranice — svakako su dimenzije bile oko 300 × 400 mm, ili nešto veće.

ODNOS TEKSTA I FOLIJA: Tekst je pisan u dva stupca, a koliko je u svakom bilo redaka ne može se sigurno ustanoviti. Širina stupaca je 95 + 5 mm.

Izvučene su slijepe linije za retke. Na ovome što je sačuvano ima 28 redaka. Marginalni prostori (originalni su samo srednji i vanjski): srednji 22 mm, vanjski 52 mm.

UVEZ: Nemoguće je ustanoviti kakav je bio uvez.

STANJE SAČUVANOSTI: Ovim fragmentima bile su uvezane neke druge knjige, ali koje, sada se nitko ne sjeća, a ja nisam mogao nigdje naći zapisano.

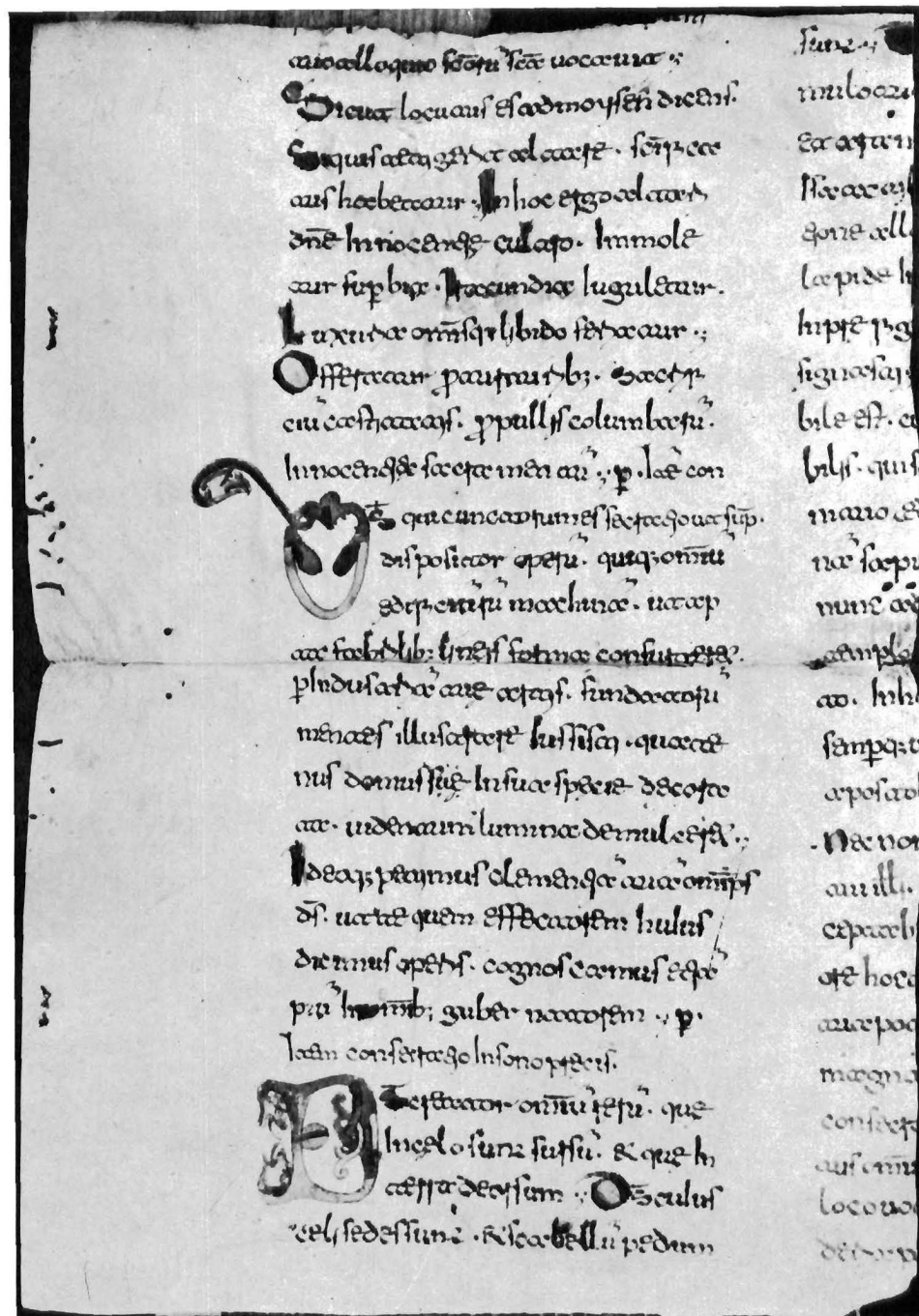
Nedostaje više od polovice unutarnjeg stupca na svakom listu, a na vrhu bar nekoliko redaka. Na mjestima gdje su bili prelomljeni postoje mala oštećenja. Zelena boja (bakreni oksid) na mnogo je mjesta izgrizla pergamentu. Tekst je ipak potpuno čitak.

Fragmenti obrednika — 11/12 stoljeće, f 2b

Fragments of a book of rites — 11th—12th Centuries, f 2b

Fragmenti obrednika — 11/12 stoljeće, f 2b

Fragments of a book of rites — 11th—12th Centuries, f 2b

DATACIJA: Nema direktnih elemenata za dataciju. Ona je moguća jedino na temelju paleografskih i muzikoloških elemenata. Po tipu pisma i po načinu pisanja neuma dijastematskim sistemom možemo ga smjestiti u drugu polovicu ili potkraj 11. stoljeća.

MJESTO NASTANKA: I to je teško ustanoviti. U svakom slučaju pripada krugu benediktinskih skriptorija južne Italije.

AUTOR TEKSTA: Nepoznat.

AUTOR ILUMINACIJA: Nepoznat.

TEKST: Uobičajeni tekst obreda posvete crkve. Jezik latinski.

PISMO: Beneventana, montecassinskog tipa.

Dvije su veličine slova, ali se čini da je sve pisala ista ruka.

Visina redaka 10 mm.

Visina slova teksta 3,5 mm, teksta potpisanog pod neume 2 mm.

Boje: crna za tekst, crvena za rubrike.

Rubrike su pisane tako da je jedan redak

napisan crvenom bojom, drugi crnom, a ta je crna onda prevučena žutom bojom.

Neume su pisane crnom bojom, tintom.

ILUMINACIJE: Iluminacije se svode na inicijale, koji su dvovrsni.

1.

Teratološko-biljni inicijali

Tim inicijalima počinju pojedine važnije molitve.

Ima ih ukupno šest.

Rađeni su tako da je kostur slova izrađen od biljnih elemenata, stiliziranih. To je uglavnom biljna vitica, koja se na krajevima razvija u listiće, ili dobiva glave čudovišnih životinja i ptica koje grizu same sebe, jedne druge ili samo dijelove slova.

Kostur slova je podijeljen na otprilike jednake dijelove, kojima je dužina 15—20 mm, i obojeni su različitim bojama: crveno, plavo, zeleno, žuto.

Obris je izveden smeđom bojom.

Postoji pet različitih slova D i jedno M. (Vidi fotografije.)

2.

Mali inicijali

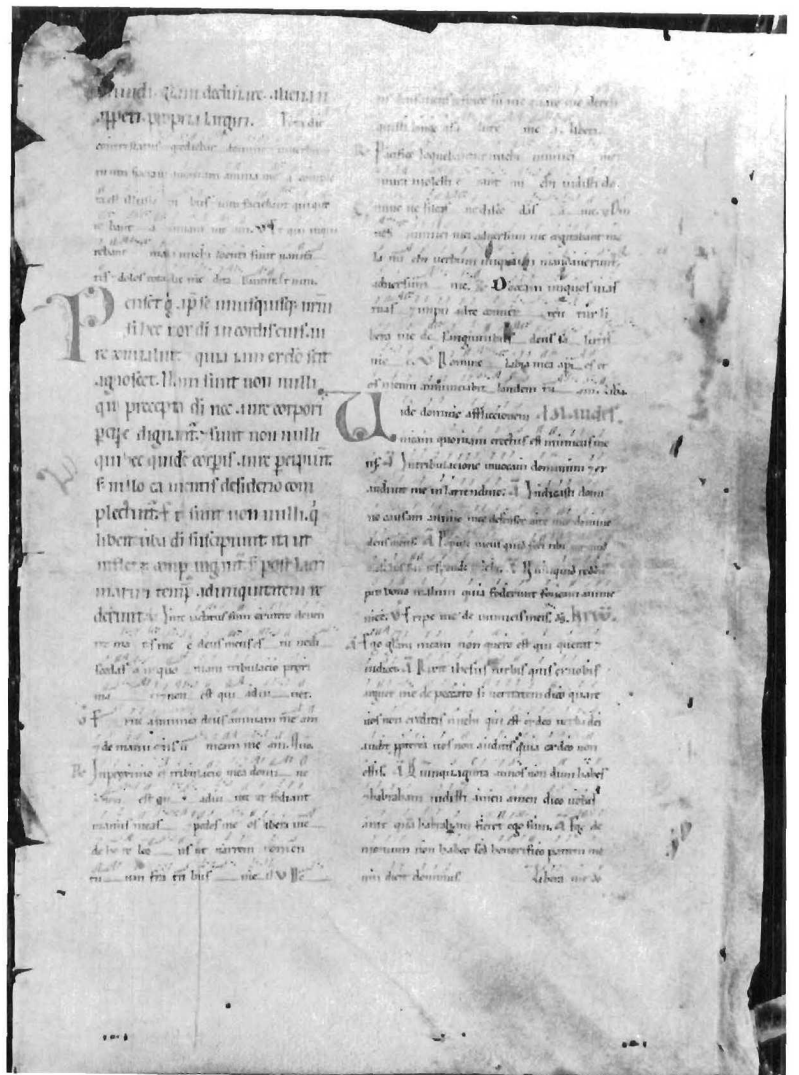
To su obična majuskulna slova (kojima počinju obični dijelovi obreda), samo im krajevi tendiraju da se razvijaju u biljne elemente, ili je negdje sa strane pridodan koji listić. Dijelovi slova obojeni su različitim bojama, a isto tako i sredina. Grafijski dio slova izvučen je smeđom tintom.

Prosječna im je visina 20 mm.

FOTOGRAFIJE:

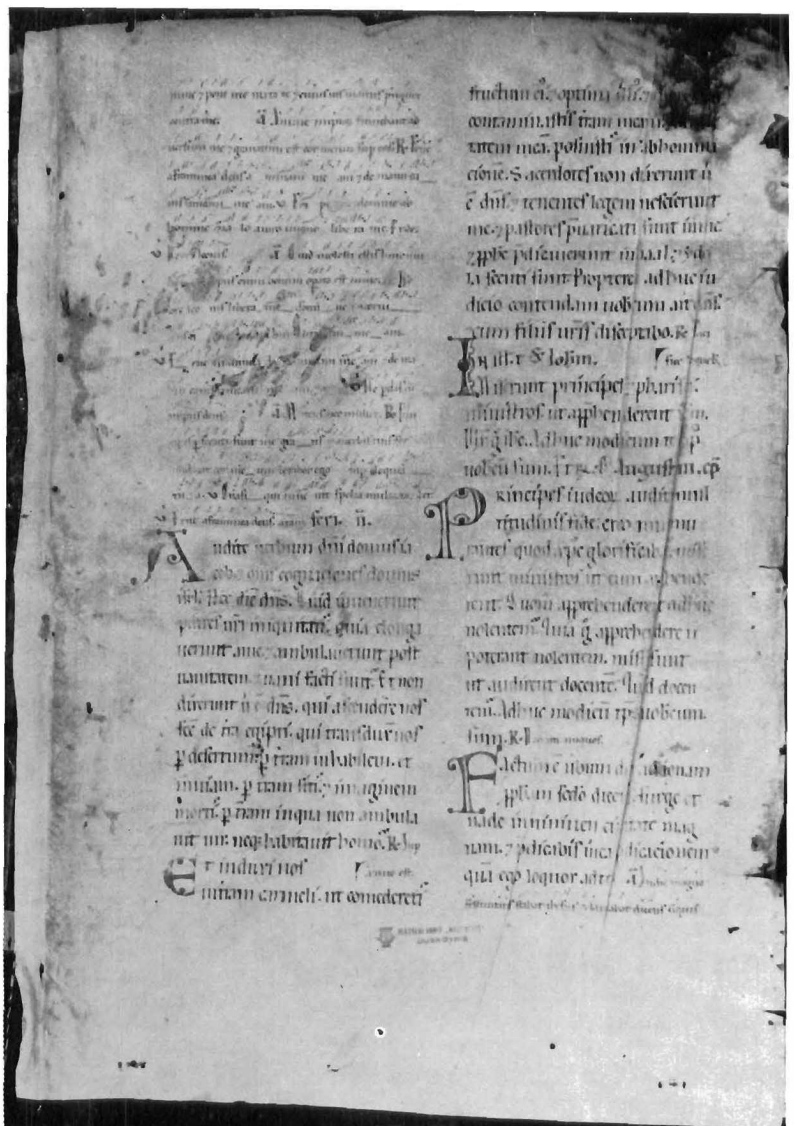
1. f 1a total
2. f 1b total
3. f 2a total
4. f 2b total

LITERATURA: Ne postoji.

Fragment brevijara — 12. stoljeće, recto

Fragments of breviary — 12th century recto

Fragment brevijara — 12. stoljeće, verso

Fragment of breviary — 12th century, verso

PREDMET: Iluminirani rukopis

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: Muzički arhiv (bez signature)
— izložen u vitrini u muzeju

NASLOV: Bez naslova

NAUČNI NASLOV: Fragmenti brevijara

MATERIJAL: Pergamena

VELIČINA: Veličina fragmenta je 285 × 405 mm.

Budući da je sačuvan cijeli jedan list i nešto malo drugoga, može se ustanoviti i veličina čitavog kodeksa.

Veličina stranice bila je 267 × 405 mm.

BROJ FOLIJA: Nije moguće ustanoviti.

ODNOS TEKSTA I STRANICE:

Tekst je pisan u dva stupca, u svakom stupcu po 31 redak.

Linije redaka su slijepo izvučene.

Veličina stupaca je 92 + 8 × 300 mm.

Veličina ispisanog dijela stranice je 190 + 16 × 300 mm.

Marginalni prostori (računajući i rub uz tekst):

lijevo 47 mm, sredina 18 mm, desno 30 mm, gore 28 mm, dolje 77 mm.

UVEZ: Nemoguće je ustanoviti kakav je bio.

STANJE SAČUVANOSTI: List je u prilično dobru stanju. Samo u gornjem desnom kutu ima oštećenje od vlage, koje zahvaća i nekoliko riječi teksta. Inače je fragment lako čitljiv.

SADRŽAJ: Završetak oficija na Gluhu nedjelju i početak oficija u ponedjeljak nakon Gluhe nedjelje.

Recto: završetak druge lekcije homilije Grgura pape (Homilia 18 super Evangelia), zatim rezponzorij, pa 3. lekcija i njen rezponzorij. Antifone za laude i vespere. Verso: nastavak antifona za vespere, te evanđelje (lv. 7), homilija (S. Augustin, Tractatus 31 In Johannem, circa meddium) i rezponzoriji.

Responzoriji su potpisani pod neume bez crtovlja (dijastematski).

DATACIJA: Nema direktnih elemenata za dataciju. Na osnovi paleografske i muzikološke analize možemo ga smjestiti u prvu polovicu 12. stoljeća.

MJESTO NASTANKA: Negdje na sjeveru Italije, ili na jugu Njemačke. Vjerojatno pripada krugu S. Gallena.

AUTOR TEKSTA: Nepoznat.

AUTOR PISMA: Nepoznat.

AUTOR ILUMINACIJA: Nepoznat.

TEKST: Uobičajeni tekst brevijara.

Jezik latinski.

PISMO: Karolina, kaligrafski pisana, s nekim elementima gotice.

Boje: crna za tekst i neume, a crvena za rubrike.

Visina redaka 10 mm, visina slova 4,5 mm, visina slova potpisanih pod neume 2 mm.

Sve je pisala ista ruka.

ILUMINACIJE: Iluminacije ovog kodeksa svodile su se, po svemu sudeći, na jednobojne inicijale.

Na ovom fragmentu ima ih 7, i njima počinju pojedini dijelovi oficija.

To su obična majuskulna slova

karolinogotice, pisana crvenom bojom. Kao ukras javljaju se šupljine u zadebljalim dijelovima slova i po koja volutica na slovu. Prosječna visina im je 20 mm (raspon od dva retka).

FOTOGRAFIJE: 1. total vanjske strane

LITERATURA: Ne postoji.

3

PREDMET: Iluminirani rukopis

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: Rukopisi 190.

NASLOV: Sermones Sanctoriales (magistri Johannis de Rupella ex ordine Minorum) — na f J r —

NAUČNI NASLOV: Jean de la Rochelle, Sermones festivi et dominicales et de Communi Sanctorum. (Brlek)

SADRŽAJ: Propovijedi za blagdane pojedinih svetaca (I dio)

(f I — CCXXXVIII)

Propovijedi na zajedničke službe svetaca (II dio) (f CCXXXVIII — CCLXII)

Nedjeljne propovijedi III dio (F 1 — 207) (Opširnije o sadržaju vidi kod Brleka.)

MATERIJAL: Pergamena. Janjeća koža vrlo fino obrađena.

Sermones sanctoriales f Ir

Sermones sanctoriales f Ir

VELIČINA: Debljina zatvorenog s koricama 90 mm

Debljina korpusa 54 mm

Debljina korica 18 mm

Veličina korica 120 × 165 mm

Veličina stranice 118 × 162 mm

BROJ FOLIJA: Numeracija folija je originalna. Prvi dio kodeksa numeriran je rimskim brojkama crnom tintom na sredini gornjeg dijela stranice, a drugi istom tehnikom arapskim brojkama.

Ispočetka ima 8 nenumeriranih listova, zatim 264 numerirana rimskim brojkama, napokon 209 numeriranih arapskim brojkama; ukupno 481 list.

ODNOS TEKSTA I STRANICE: Tekst je pisan u dva stupca, u svakom po 48 redaka.

Veličina stupaca 41 × 128 mm

Veličina ispisanog dijela stranice 89 × 128 mm

Marginalni prostori lijevo 12 mm, sredina 7 mm, desno 16 mm, gore 13 mm, dolje 32 mm.

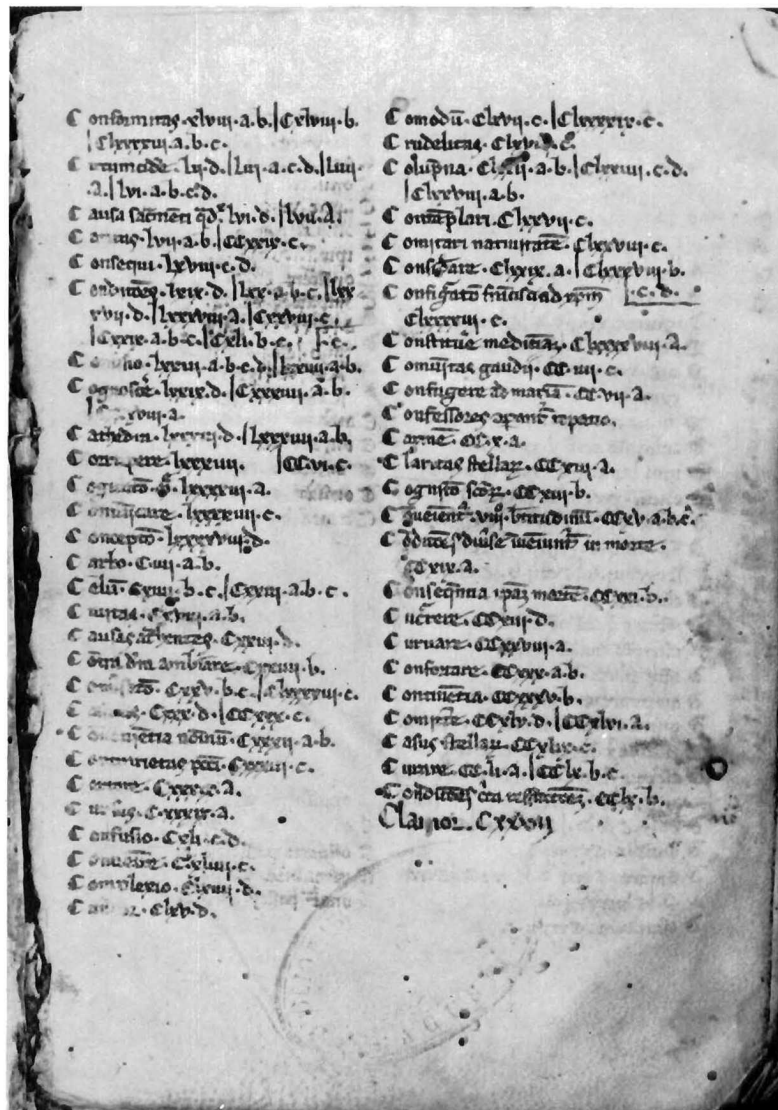
UVEZ: Drvene (lipove) korice obložene smeđom kožom, bez ikakvih ukrasa.

Koža je na rubovima poderana. Na hrptu stoji posve slobodna i drži se samo prednje korice.

Uvez je prilično čvrst.

Između korica i kodeksa nalazi se po jedan arak pergamene nekoga drugog kodeksa pisanog goticom s kraja 13. stoljeća.

STANJE SAČUVANOSTI: Kodeks je u vrlo dobru stanju.

INCIPIT: f 1 r, prvi stupac: »Incipiunt sermones Sanctorales secundum ordinem precedentie dominicalis...«
(drugom rukom je naknadno dodano iznad toga: »magistri Joannis de rupella ex ordine minorum«.

DESINIT: f 207 v drugi stupac: »auctoritate superius prolibata. honorifica sacerdotes«.
Nakon toga su još dva lista naknadnih bilježaka.

DATACIJA: Indirektna, prema povijesnim podacima o životu i radu autora teksta i na osnovi paleografske analize: možemo je smjestiti oko sredine 13. stoljeća.

MJESTO NASTANKA: Francuska. Vjerojatno Pariz, jer ima sve karakteristike notarijata pariskog sveučilišta.

AUTOR TEKSTA: Johanes de Rupella (Jean de la Rochelle) — Franjevac. Profesor na pariskom sveučilištu. Umro 1245.

(Cf. Saveisi M. Paolo, L'Ordine dei Frati Minori, Lezioni storiche, Parte Prima, Milano 1943. p. 219.)

AUTOR ILUMINACIJA: Nepoznat.

TEKST: Originalan, ili jedna od simultanih kopija. Jezik latinski.

PISMO: Gotička minuskula. Ima vrlo mnogo kratica, zbog čega je teško čitljiv. Visina slova 1,2 mm.

Cijeli je tekst pisala ista ruka.

Indeks na početku kodeksa pisan je nešto većim slovima i, čini se, drugom rukom. Marginalnih zapisa ima mnogo (vidi kod Brleka), a najvažniji je onaj na f 208 r: »Isti sermones festivi et dominicales et de corpore sanctorum et de mortuis sunt per patrem nostrum vicarium Bosne assignati pro loco sancte Mariae de Corbavia 1388, die 8 januarii et illo sero in prima hora noctis fuerunt visa magna signa in coelo publice qua ignitissime per aerem volantes et duravit per horam et plus.«

ILUMINACIJE: Iluminacije se svode na inicijale i »paragrafe«. Inicijali su majuskulna gotička slova veličine 6—12 mm. Jedni oko slova i unutar njega imaju sitne vitičaste ornamente, drugi su bez ornamente. Slova su pisana naizmjenice crvenom i plavom bojom. Crvena slova nemaju ornamente, a plava ponegdje imaju crveni ornament.

Paragrafi su uobičajeni, visine 3 mm, a dužine »repa« oko 8 mm, rađeni naizmjenice u plavoj i crvenoj boji.

FOTOGRAFIJE:

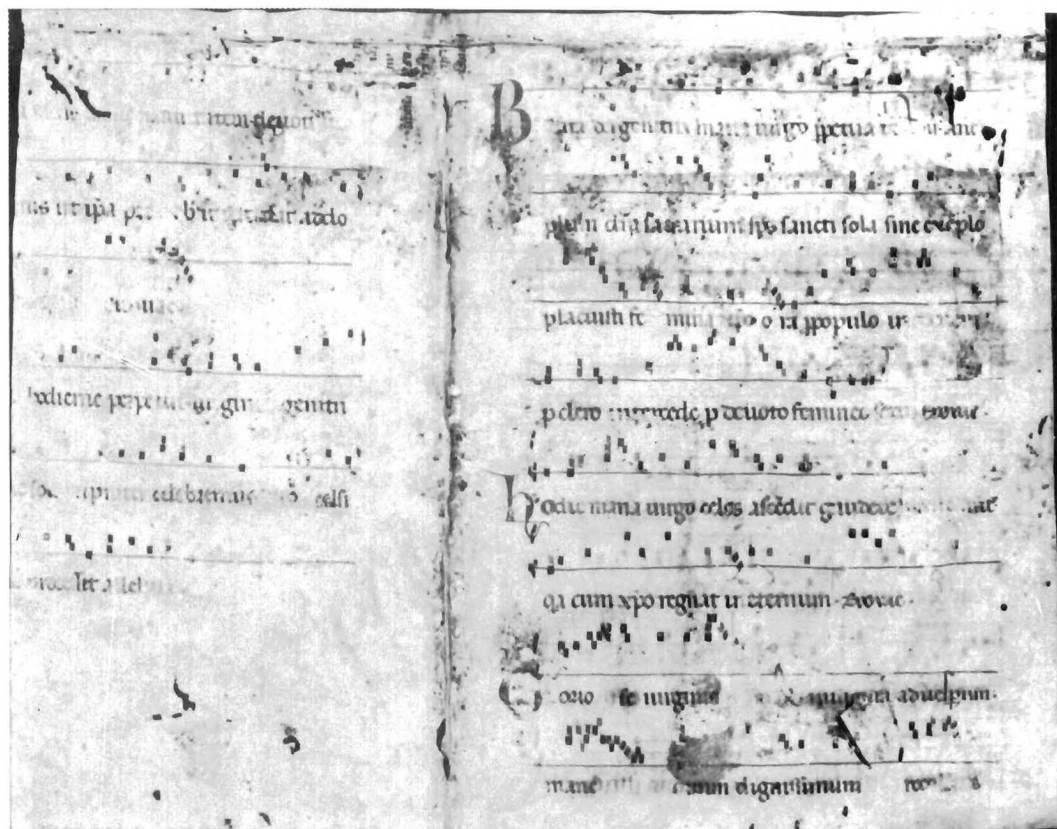
1. f 1 r total (rimске brojke)
2. f 1 r total (arapske brojke)

LITERATURA: Čulić 236, Brlek 190

Fragment antifonara — 13. stoljeće, recto

Fragment of antiphonary — 13th century recto

Fragmenti antifonara — 13. stoljeće verso

Fragments of antiphonary 13th century verso

4

PREDMET: Iluminirani rukopis

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: Bez signature. Izložen u vitrini u muzeju.

NASLOV: Bez naslova

NAUČNI NASLOV: Fragment antifonara

SADRŽAJ: Nekoliko antifona na blagdane Blažene Djevice Marije (Uznesenje, Rođenje, i još neke).

Cijeli je tekst potpisan pod koralne neume na četiri crte, od kojih je najdonja crvena, a ostale slijepe.

MATERIJAL: Pergamena

VELIČINA: Fragment je zapravo 3/4 jednog arka kodeksa (jedan i po list), ali ni taj list nije originalne veličine, jer je na rubovima odrezan: tim je komadom bila uvezana neka druga knjiga.

Veličina cijelog sadašnjeg komada 273 × 215 mm

Sadašnja veličina stranice 160 × 215 mm

BROJ FOLIJA: Nemoguće je ustanoviti koliko je cijeli kodeks imao listova. Ovdje je sačuvan samo list i po.

ODNOS TEKSTA I FOLIJA:

Tekst je pisan per extensum.

Na svakoj stranici ima 8 redaka teksta i crtovlja.

Veličina ispisanog dijela stranice je 121 × 193 mm.

Marginalni prostori:

Samo je unutarnji originalan, i on iznosi 22 mm.

Ostali sada imaju oko 15 mm, ali nisu originalni.

STANJE SAČUVANOSTI: Na fragmentu ima nekoliko rupica koje su napravile grizice. Na više mjesta ljepilo je uništilo note i otežalo čitanje teksta.

DATACIJA: Nema direktnih elemenata za dataciju.

Na osnovi paleografskog kriterija možemo ga staviti u drugu polovicu 13. stoljeća, ili čak na početak 14. stoljeća.

MJESTO NASTANKA: Srednja ili sjeverna Italija?

AUTOR TEKSTA: Nepoznat.

SKRIPTOR: Nepoznat.

AUTOR ILUMINACIJA: Nepoznat.

TEKST: Uobičajeni tekst antifonara. Jezik latinski.

PISMO: Gotička minuskula, kaligrafski pisana.

Boje: crna za tekst i neume, crvena za rubrike i crtu.

Visina redaka 24 mm, crtovlja 18 mm, slova 4 mm.

Cijeli je tekst pisala ista ruka.

ILUMINACIJE: Iluminacije ovog kodeksa, sudeći po onome što je ostalo, sastojale su se samo od crvenih inicijala.

To su obična majuskulna slova, bez ikakvih ukrasa.

Veličina im je prosječno 17 mm.

Njima počinju pojedine antifone, a na ovom su fragmentu svega četiri.

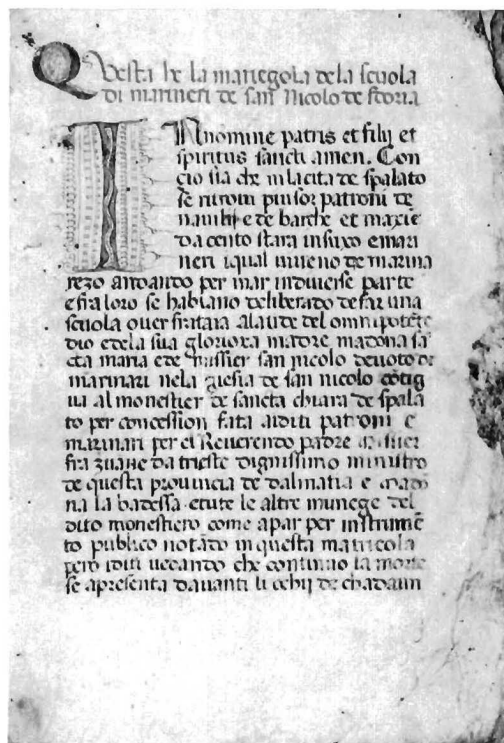
FOTOGRAFIJE: 1. prednja strana total, 2. stražnja strana total

LITERATURA: Ne postoji.

Pravilnik bratovštine splitskih pomoraca, kraj 14. st., slika uz prednju koricu

Book of Rules of the Brotherhood of Split mariners — end of the 14th century, picture on anterior cover f 1r

Pravilnik bratovštine splitskih pomoraca, kraj 14. st., f1r

Book of Rules of the Brotherhood of Split mariners — end of the 14th century, picture on anterior cover f 1r

5

PREDMET: Iluminirani rukopis

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: Arhiv, rukopisi: 207

NASLOV: La mariegola de la scuola di marineri de San Nicolo de Sdoria

NAUČNI NASLOV: Pravilnik bratovštine splitskih pomoraca (Brllek)

SADRŽAJ: f 1r Pravilnik bratovštine f 8v Odobrenje matrikule f 9v Kasnije potvrde pravilnika

MATERIJAL: Pergamena. Vrlo fino obrađena.

VELIČINA: Veličina korica 175 × 236 × 6 mm
Debljina zatvorenog s koricama 17 mm
Debljina korpusa 3 mm
Veličina stranice 173 × 255 mm

BROJ FOLIJA: Folijacija nije originalna. Sadašnja je izvedena crnilom, negdje u 18. stoljeću, crnom tintom u gornjem desnom kutu arapskim brojkama, ima 15 numeriranih listova, i jedan zalijepljen za prednju koricu. Listovi su raspoređeni u dva svešćića. (Vjerojatno je postojao još jedan svešćić.)

ODNOS TEKSTA I FOLIJA:

Tekst je pisan u jednom stupcu.

Veličina ispisanog dijela stranice: —
Tekst pravilnika 122 × 175 mm (izvučene su slijepe linije).

Tekst potvrda samo na gornjem dijelu stranice poštuje okvir teksta, a u donjem dijelu završava prema dužini potvrde različito.

Marginalni prostori: lijevi 19 mm, desni 31 mm, gornji 25 mm, donji 55 mm.

UVEZ: Originalan. Venecijanskog porijekla. Drvene korice obložene smeđom kožom na koju su utisnuti geometrijsko-pletarni ornamenti. Nekada su postojale dvije kopče, ali ih sada više nema. Kao zaštita koricama na uglovima i u sredinu zabijeni su bili polukružni zaštitni čavli od mjedi promjera 13 mm; sada ih ima samo šest. Uvez je prilično oštećen. Nedostaje polovica stražnje korice. Hrnat je bio izderan pa je zalijepljeno pojačanje od kože, također smeđe boje. Koža na prednjoj stranici ispucana je i na nekoliko mjesta izjedena od grizica. Uvez svešćića je labav.

STANJE SAČUVANOSTI: Listovi su od upotrebe požutjeli i na rubovima oštećeni. Neke su potvrde veoma izbljedjele. Potvrda na f 9r, iz god. 1526, gotovo je sasvim izbljedjela i teško je čitljiva. Svešćići su na prijelomu izgrizeni. Od grizica su izjedeni i neki listovi (3) pri kraju u donjem unutarnjem kutu (vidi još pod Uvez).

INCIPIT: f 1r »Questa he mariegola dela scuola di marineri de San Nicolo de Sdoria. In nomine patris et filii et spiritus sancti amen . . .«

DESINIT: matrikule, f 7r »El dito patron pagi del suo in Argumento dela scuola del glorioso miser san nicolo:«
Kodeksa, f 15v. Potvrda iz 1613.

»Alessandro Bussinelli, segretario Georgius Stasini Publ' Stat' . . . Comes Pes' Spalati (dvije riječi nečitljive)«

DATACIJA: Direktni je element za dataciju ime provincijala koji odobrava matrikulu: »Reuerendo padre missier fra zuane de trieste ministro de questa provincia de dalmacia.«

Provincijala s imenom Ivan iz Trsta bilo je u dalmatinskoj provinciji nekoliko, i to: Ioannes a Tergeste 1308, Ioannes Mazzari a Tergeste 1388, Ioannes Soffia 1461. (cf. o. A. M.: Schematismus . . . provinciae s. Hieronymi, Romae 1459). Ako slijedimo paleografsku analizu, matrikula bi bila pisana za provincijala Ioannesa Mazzarija, 1388, a prema likovnoj analizi to bi mogao biti i Ioannes Soffia, iz 1461.

Na osnovi paleografske analize rukopis vjerojatno potječe s kraja 14. ili početka 15. stoljeća, a to potkrepljuje i likovna analiza.

MJESTO NASTANKA: Split. Matrikule se naime uvijek pišu u mjestu bratovštine.

AUTOR TEKSTA: Nepoznat.

AUTOR ILUMINACIJA: Anonimni domaći majstor, vjerojatno iz Splita.

TEKST: Originalan. Jezik talijanski.

PISMO: Tekst samog pravilnika pisan je gotičkom minuskulom, bolonjskog tipa, kaligrafski.

Boje: Sav tekst pisan je crnilom, osim inicijala.

Visina slova: 4,5 mm.

Marginalnih znakova nema, osim što su kraj pojedinih točaka pravilnika naknadno stavljeni redni brojevi.

Na ostatku stražnje korice zalijepljen je papir na kojem su napisane sankcije, ali veoma teško čitljive.

Kasnije Potvrde Pravila pisane su kurzivom, talijanskim jezikom, crnom tintom koja je na mnogo mjesta izbljednula.

ILUMINACIJE:

Iluminacije ovog kodeksa sastoje se od jedne figuralne minijature i višebojnih inicijala.

1. Figuralna minijatura

Prvi list prvog sveščića ovog kodeksa nalijepljen je na unutrašnju stranu prednje korice. Jedna i druga strana lista izvučena je slijepim linijama. Strana koja je priljubljena uz koricu potpuno je čista (to se vidi jer je sada dobrim dijelom odlijepljena).

Na vidljivoj stranici (f 0v) naslikana je figuralna minijatura. Na njoj je prikazan sv. Nikola, okružen bratimima što kleče.

Sv. Nikola stoji, glave i pogleda okrenutog malo na svoju desnu stranu. Odjeven je u metropolitnsku (nadbiskupsku) odoru orijentalnog tipa (bijela alba, plašt plave boje sa (zlatnim) žutim obrubom), i u planitu (ambrozijanskog kroja) crvene boje. Bijeli je palij s crnim križevima, na mjestima crno osjenčan. Desnom rukom blagosiva na orijentalni način. U lijevoj drži štap i knjigu na kojoj su tri jabuke (štap, jabuke i rez knjige žute su boje, a korice knjige plavosive). Golglav je, s tonzom. Čuperki kose i brada sijedi. Inkarnat tamnoružičast. Bratimi kleče u grupi oko njega, okrenuti prema njemu. Lica se vide samo prvom redu (šest likova), a drugima je naslikana samo kosa. Odjeveni su u jednostavne tunike od kojih je svaka druge boje (žuta, crvena, sivosmeđa, tamnozuta). Ruke drže sklopljene pred prsima. Kosa je svima žuta s crnim osjenčenjem pramenova. Inkarnat je tamnoružičast. Lica su im shematična, neka u profilu, a neka u poluprofilu.

Likovna kvaliteta nije visoka. Majstor je očito dobro poznao slikarstvo protorenesanse, ali sam nije bio vješt slikar, ili nije imao talenta. Nabori su shematični, lica bez individualnosti. U liku sv. Nikole uspio je postići dojam volumena, ali su bratimi dani gotovo potpuno plošno. Perspektiva je neegzaktna, ali je ipak vidljiv pokušaj perspektivnog prikazivanja. Lik sv. Nikole veći je od likova bratima, što je utjecaj gotičkog hijerarhijskog prikazivanja. Ako treba tražiti utjecaje, čini se da potječu sa južnog Jadrana (Dubrovnik, Bari), pa nije isključeno da se autor poslužio kakvim predloškom iz tih krajeva, ali je ipak dao i nešto svoje, ako se uopće može govoriti o individualnim karakteristikama majstora (osim nezgrapnosti).

2. Inicijali

Pojedine točke Pravila počinju inicijalima. Prvi od njih je svečan, drugi su jednostavni. Na f 1r, u gornjem lijevom kutu, ispod naslova a na početku uvodnog teksta, nalazi se slovo »I«. Tijelo slova je plave boje sa zmijolikom bijelom prazninom u sredini po kojoj teče vijugava crvena linija, sa isto tako crvenim crticama po sebi. Oko slova je širok pojas ornamenta crvene boje, sastavljen od vertikalnih linija oko kojih se nalaze, ili se po njima nižu, kratke horizontalne crtice, te polukružni i vitičasti ornamenti.

Visina slova je 50 mm, a prostor koji zauzima inicijal s ornamentima iznosi 50 × 42 mm.

Ostali inicijali kojima počinju pojedine točke Pravila rađeni su mnogo jednostavnije i mnogo su manji. Veličina im je prosječno 15 mm. Slovo je izrađeno u jednoj boji (plavoj ili crvenoj), a oko njega je jednostavan grafički ornament u suprotnoj boji (opet plavoj i crvenoj). Nešto je svečaniji inicijal »P« na f 1v, gdje u ornamentu ima stiliziranih biljnih elemenata. (Vidi kopije na paus-papiru.)

FOTOGRAFIJE:

1. Uz prednju koricu — sv. Nikola, 2 f 1r; total

LITERATURA:

1. Gelčić, Le confraternite, st. 17—88
2. Grga Novak, Starohrvatska prosvjeta, Nova serija I, 1—2 (1927. januar—juni), Zagreb—Knin 1927, str. 87—90.
3. C. Fisković, Umjetnički obrt 15. i 16. st. u Splitu. Zbornik Marka Marulića, Zagreb 1950, str. 147.
4. Čulić, 262.
5. Brlek, br. 207.

6

PREDMET: Iluminirani rukopis

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: Arhiv, br. 241.

NASLOV: Bez naslova

NAUČNI NASLOV: Breviarium Romano-seraphicum (Brlek).

SADRŽAJ: Rimsko-franjevački brevijar.

f 1r Proprium de Tempore

f 130r (f 1r bis) Proprium Sanctorum.

Prema sadržaju Propriuma Sanctorum vidi se da je pisan za franjevce, a po naknadnim dodacima (S. Vlaho, f 129v, consecratio ecclesie s. Nicolai de Stagno, p. 4 u kalendaru) vidi se da je bio u upotrebi u Stonu.

Pri kraju Commune Sanctorum.

MATERIJAL: Pergamena.

VELIČINA: Debljina zatvorenog korpusa 32 mm

Veličina stranica 205 × 278 mm

BROJ FOLIJA: Numeracija je originalna. Dvostruka je: jedna za Proprium de Tempore, druga za Proprium Sanctorum, a obje počinju od broja jedan. Kalendar nije numeriran. (Paginirao ga Anđelko Badurina 18. 8. 1969.)

Numeracija je rimskim brojkama, crvenilom, na sredini gornjeg marginalnog prostora verso. U drugom dijelu (Proprium Sanctorum) numeracija je izvedena smeđom tintom.

Ima listova: 2 + 79 + 47 — 8, ukupno 120 numeriranih i ispisanih listova.

Nedostaje čitav jedan sveščić u Proprium Sanctorum, i to od ff 32—40.

ODNOS TEKSTA I STRANICE: Tekst je pisan u dva stupca (kalendar per extensum). Veličina stupaca: 72 × 223 mm

Veličina ispisanih dijela stranice: 160 × 223 mm

Marginalni prostori lijevo 20 mm, sredina 11 mm, desno 28 mm, gore 13 mm, dolje 41 mm

U svakom su stupcu 34 retka. Linije redaka su slijepo izvučene.

UVEZ: Korica nema. Uvez je prilično čvrst, samo što se listovi kalendara jedva drže korpusa. Korpus je sastavljen od kvaterniona, koji svi imaju custodes.

STANJE SAČUVANOSTI: Na početku nedostaju četiri lista (dva arka) kalendara. (Nema ni naslovne stranice, ako je uopće i bila.) U Proprium Sanctorum nedostaje četvrti sveščić (ff 32—40). Na kraju nedostaje bar jedan list, a vjerojatno osim njega još jedan ili dva sveščića.

Prvi su listovi oštećeni od vlage. Na mnogo su mjesta listovi požutjeli od upotrebe. Nekoliko sitnih oštećenja od grizica.

INCIPIT: F 1r (kratice razriješene): »In nomine domini dei patris et filii et spiritus sancti amen. Incipit breuiarium pro fratribus uicarie bosne secundum ordinarium romane curie. Primo sabato de adventu ad vespervas. capitulum. Fratres, scientes quia . . .«

DESINIT: f 47v — bis, četvrti redak odozdo: »Rubum quem viderat moyses incombustum conseruatam agnouimus tuam laudabilem uirginitatem dei genitrix intercede pro nobis. a. Germinauit radix.« (iz Commune Beatae Marie Virginis).

DATACIJA: Nema direktnih elemenata za dataciju.

Na osnovi paleografske analize možemo ga staviti na kraj 14. stoljeća.

To potvrđuje i liturgijska analiza. Neki sveci (S. Bernardo i S. Bonaventura) umetnuti su naknadno, a oni su kanonizirani u 15. stoljeću.

MJESTO NASTANKA: Sudeći prema uglatosti pisma, nastao je u Francuskoj ili sjevernoj Italiji.

AUTOR TEKSTA: Nepoznat.

AUTOR PISMA: Nepoznat.

TEKST: Uobičajeni tekst rimskog brevijara s franjevačkim specifičnostima. Jezik latinski.

PISMO: Gotička minuskula. Veoma uglata.

Boje: crna za tekst i crvena za rubrike.

Visina redaka 7 mm, visina slova 4 mm.

Slova leže na liniji.

Veoma mnogo kratica.

Marginalni zapisi: na više mjesta ima kasnijih liturgijskih dodataka (čitave molitve, ili samo pojedini sitni dijelovi koji su izostavljeni). Ima dodataka koji su kasnije bili potrebni za Dubrovačku biskupiju, ili su sveci naknadno kanonizirani.

U kalendaru ima dosta dodataka.

Na ff 78v i 30v — bis, jedna te ista ruka pisala je jednu te istu bilješku, negdje u 17. stoljeću: »All molto R. P. fra Tomaso teologo predicato grande nato in Popovo.« f 30v — bis: »P P P P fra Jerolimus All mo R. P. fra Domino«.

ILUMINACIJE: Iluminacije ovog kodeksa svode se na inicijale kojih ima dvije vrste po kvaliteti i veličini:

1. Litterae feriales

Tih inicijala ima svega desetak, a njima počinju pojedini važniji dijelovi brevijara. Rađeni su u crvenoj i plavoj boji, a granica među bojama je u obliku luka. Unutar i oko njih iscrtnani su grafički ornamenti u smeđoj boji, ali na većini inicijala nisu uopće iscrtnani.

Posebno je pažnje vrijedno slovo »F« na f 1r, kome hasta seže gotovo od vrha do dna stranice.

Prosječna im je veličina 40 mm.

Iluminator nije bio baš odviše vješt poslu.

2. Mali jednobojni inicijali

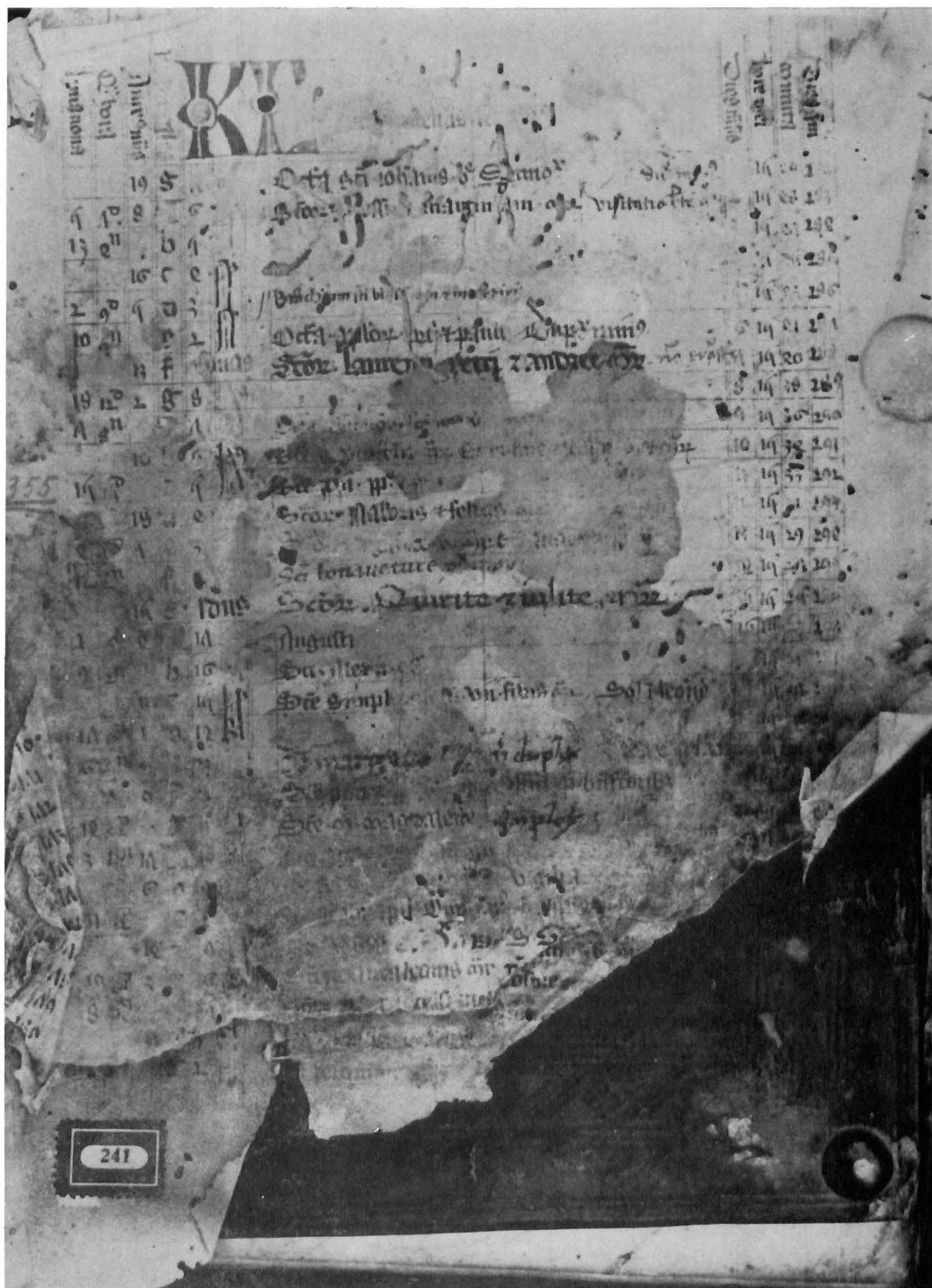
To su obična majuskulna slova, rađena naizmjenice u crvenoj i plavoj boji, bez ikakvih ukrasa.

Veličina im je prosječno 14 mm (dva retka). Njima počinju pojedini dijelovi oficija.

FOTOGRAFIJE:

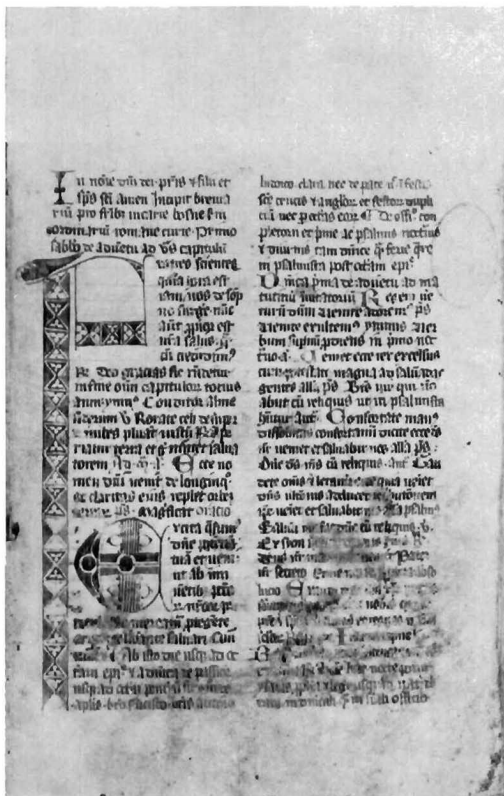
1. f 1r total
2. f 30v — bis, total
3. f f 130r (f 1r — bis) total
4. strana 4 (kalendar) total

LITERATURA: 1. Čulić, 355, 2. Brlek, 241.

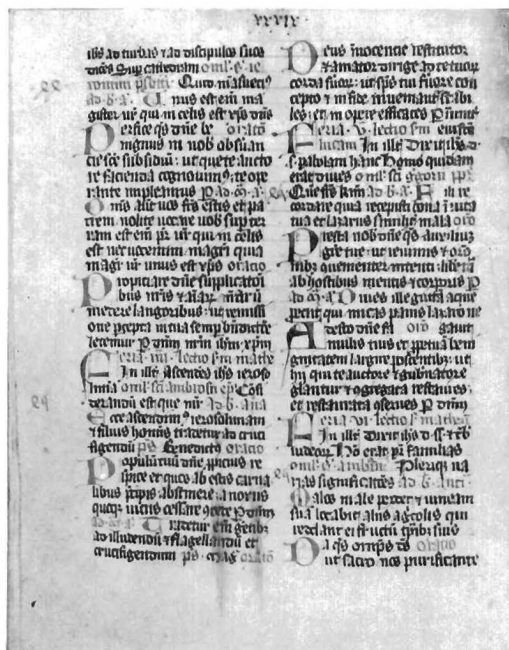

Breviarium Romano-seraphicum, 14/15. st., kalendar

Breviarium Romano-seraphicum, 14th—15th centuries, calendar

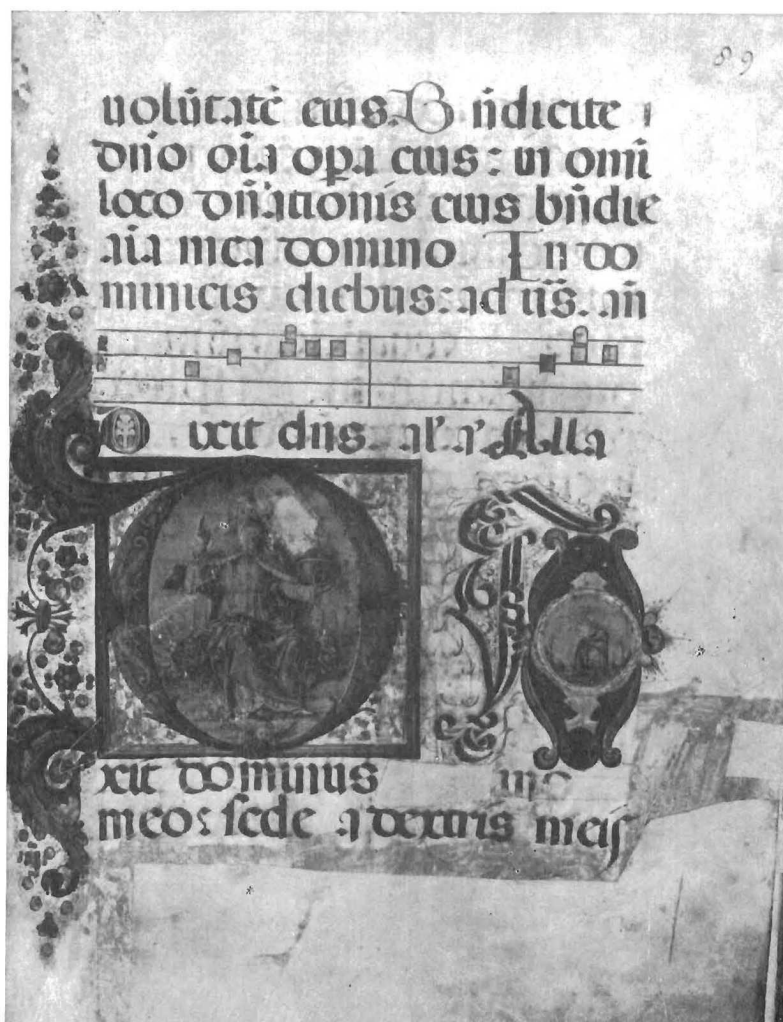

Breviarium Romano-seraphicum, 14/15. st., f 1r
Breviarium Romano-seraphicum, 14th—15th centuries, f 1r

Breviarium Romano-seraphicum, 14/15. st., f 39r
Breviarium Romano-seraphicum, 14th—15th centuries, f 39r

Psalterium »A«
15. st., f 89r
Psalterium »A«
15th century f 89r

7

PREDMET: Iluminirani rukopis

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: Psalterium de dominica,
Kodeks »A«
(izložen u Staroj apoteci)

NASLOV: »Psalterium de dominica«
(ispisano olovkom na zaštitnom papiru uz prednju korice iznutra, oko 1920.)

NAUČNI NASLOV: Psalterium No 2 (Brlek)

SADRŽAJ: Nedjeljni psalterij — psalmi,
himni i antifone, raspoređeni na pojedine
nedjelje u godini

MATERIJAL: Pergamena. Veoma fino
obrađena. Debljina 0,2 mm.

VELIČINA: Debljina zatvorenog s koricama
80 mm

Debljina korpusa 40 mm

Veličina korice 280 × 410 × 20 mm

Veličina stranica 272 × 397 mm

BROJ FOLIJA: Folijacija nije originalna.
Ispisana je arapskim brojkama, crnom
tintom, u gornjem desnom kutu, i teče od
1 do 160. Svi su listovi ispisani. Brojevi
nisu na svim listovima, jer je desni
marginalni prostor na mnogim listovima
odrezan (valjda za krpanje drugih kodeksa,
ili pisanje pisama).

ODNOS TEKSTA I FOLIJA: Tekst je pisan u
jednom stupcu.

Veličina ispisanog dijela stranice

250 × 350 mm. U svakom stupcu ima 17
redaka.

Marginalni prostori: lijevi 50 mm, desni
62 mm, gornji 32 mm, donji 45 mm.

Veličina stranica čini se da nije originalna.

Stranice su izvučene slijepim linijama, ali nisu sve ispisane. Na nekim listovima pri početku kodeksa dvije donje linije ostale su neispisane.

UVEZ: Nije originalan, premda je u sadašnjem uvezu iskorišteno mnogo originalnog. Kodeks je naknadno prevezivan, i obrezivan korpus, vjerojatno u 17. stoljeću.

Drvene korice, obložene smeđom kožom i okovane vrlo snažnim mjedenim okovima. Na svakoj korici ima osam mjedenih ploča, na rubovima izrezuckanih sa trokutima i polukrugovima naizmjenice.

Koža je na koricama jako poderana, tako da se više ni ornamenta ne raspoznaju. Na hrptu je koža bila sasvim otpala, pa je naknadno stavljena nova.

Korpus je inače čvrsto povezan i svi se sveščići drže hrptenog poveza.

Na otvoru kodeksa postoje dvije kožne trake, koje se zakopčavaju pri sredini stražnje stranice, a pričvršćene su na rubu prednje.

STANJE SAČUVANOSTI: Moglo bi se na prvi pogled reći da je kodeks prilično sačuvan. Ipak ima i oštećenja.

Mnogi su listovi od upotrebe požutjeli. Na mnogima je odrezan vanjski marginalni prostor.

Teško je ustanoviti koliko sveščića nedostaje. Naime, taj je psalterij kompletan bio vjerojatno u dva sveska, a budući da drugi ne postoji, ne znamo koliko bi ih u njemu moralo biti.

Tekst psalterija teče od nedjelje nakon osmine Duhova do posljednje nedjelje nakon Duhova, a na kraju su još i blagdani (Gospodnji, Marijini i svetaca); posljednji

je blagdan sv. Petra u okovima. — Prema tome se može zaključiti da je početak originalan (osim što nedostaje naslovna stranica, a na kraju nedostaje više sveščića).

Osim ovih, i onih navedenih pri uvezu, drugih oštećenja nema.

INCIPIT: f 1r. Početak Psalterija, s nekim rubrikama, ali lijevi gornji kut je nečitljiv, i na njemu prilijepljena pergamena jednog drugog kodeksa.

yhs . m . j

..... subscripta dnr singula singulis ...»

Nakon 23 retka rubrika, pri dnu u petom retku počinje himan: »Primo dierum omnium ...»

DESINIT: F 160v. Blagdan sv. Petra u okovima

(San) »cti petri ad vincula ad ūs et ad nocturnum hymnus. Petrus beatus cathenarum laqueos xpo iuvante rupit mirabiliter custos ouilis et doctor ecclesie pastorque gregis conser-«
-uator-«

DATACIJA: Nema direktnih elemenata za dataciju.

Na osnovi paleografske i likovne analize možemo ga staviti u sredinu 15. stoljeća.

MJESTO NASTANKA RUKOPISA:

Dubrovnik ili Zadar (u svakom slučaju neki franjevački samostan u Dalmaciji).

AUTOR TEKSTA: Nepoznat. U svakom slučaju franjevac.

AUTOR ILUMINACIJA: Sudeći po brojnim franjevačkim motivima svakako je franjevac.

TEKST: Uobičajeni tekst psalterija. Jezik latinski.

PISMO: Knjižna gotička minuskula (littera bonnoniensis), kaligrafski pisana. Visina slova 13 mm.

Tekst je pisan crnom tintom, a rubrike crvenom.

Marginalnih zapisa ima vrlo malo i nemaju nikakve veće vrijednosti. — Značajan je jedan naknadni (ali ne mnogo nakon samog originala) zapis na f 2v, gdje je iza Invitatorija ostao gotovo čitav list prazan. Taj je zapis zapravo neka vrsta antifone sv. Jeronimu, a glasi: »Solem verum qui radio sapientie Sancti Hieronymi divinitus orbem illustrat. Venite adoremus.«

Niže, na dnu desno, ista je ruka, kao da je uvježbavala pisanje, napisala dijelove antifone također sv. Jeronima: »s s sapientia sanctorum narent pa a p po populi: sicut et« — i jedna littera arabescata »A«.

Na kraju svih sveščića nalaze se custodes, koji su u prvom dijelu kodeksa veoma bogato ukrašeni (arabescati), a prema kraju kodeksa sve su jednostavniji.

Cijeli je kodeks pisala ista ruka, osim navedenih zapisa na f 2v, i lista f 3, koji su ispisani drugom rukom, ali također u 15. stoljeću, jednako kaligrafski, i dosta vjerno oponašajući glavnu ruku, iako ne dovoljno pažljivo.

ILUMINACIJE: Iluminacije su ovoga kodeksa raznovrsne, ali bi se sve mogle ipak svesti na inicijale. To su inicijali s figuralnim minijaturama, višebojni raskošni slikani inicijali, višebojni raskošni inicijali grafički riješeni, te dvobojni inicijali.

1. Inicijali s figuralnim minijaturama

Tim inicijalima počinju pojedini važniji djelovi kodeksa i službe na veće blagdane. Rađeni su tako da je na zlatnoj pozadini s tankim crnim okvirom naslikano slovo kojega su elementi biljni motivi, sočni i bujni. Iz slova izlazi na marginu ornament sastavljen od listova u različitim bojama i zlatnih plodova (sunaca), između kojih teče crni grafički ornament od vitica, kružića i crtica. — Unutar slova su ljudski likovi, u precizno izrađenim pejzažima. Najčešći je lik kralja Davida.

Takvih inicijala ima sada 16; dva vjerojatno nedostaju zajedno s cijelim listovima, koji su naknadno ispisani.

Radio ih je majstor vrhunske kvalitete. Iako se još osjeća gotika, već se jasno vidi renesansa i u kompoziciji i u morfologiji: ravnoteža, voluminoznost, realizam pejzaža s naglašenom zračnom perspektivom, pa čak i geometrijska perspektiva. Možda neće biti preuzetno ako kažemo da je autor poznao slikarstvo Bologne i Padove. Čini se da je Mantegna dosta utjecao na njega. — U svakom slučaju autor je gotičar koji prihvaća i primjenjuje tekovine renesanse, iako ga gotička tradicija prilično sputava da renesansu prihvati do kraja. Narativnost gotike gotovo sasvim nestaje, i svuda se vidi njegova težnja za čistoćom i realizmom, premda u tome uvijek ne uspijeva. Gledajući pejzaže, nameće nam se pomisao da je autor poznao Squarccionea (osamljena stabla na brežuljcima, hridine i sl.), ali je kolorit drugačiji, posve gotički: prevladavaju jaki kontrasti elementarnih boja, upotrijebljenih posve čistih, da bi se nijanse javljale tek u »pozadinskim« dijelovima pejzaža, kao faktor perspektive.

Ti se inicijali nalaze na ovim listovima i imaju ovaj ikonografski sadržaj:

1. f 24v »T« e deum laudamus . . . Sa svake strane vertikalnog dijela slova nalaze se, okrenuta prema sredini (u profilu), poprsja dvaju biskupa. Lijevo, u crvenu plaštu, ima kraj glave natpis »S. ĀBR« — sv. Ambrozije. Onaj desno, u zelenu plaštu, nema nikakva natpisa, ali nije teško zaključiti da je riječ o sv. Augustinu. Ta su naime dvojica autori himna »Te Deum laudamus«. — Pozadina je plava, u donjim dijelovima svijetla, u gornjim tamna, — Veličina okvira 100 × 100 mm.

2. f 33v pri dnu. »B« enedictus dominus deus israel . . . U pozadini je zeleni pejzaž i plavo nebo. — U prednjem je planu poprsje muškarca u židovskoj svećeničkoj odori. U desnoj ruci drži štap sa cvijetom na vrhu, a u lijevoj razvijenu vrpču (rotulus) s natpisom »S. ZACHARIAS« — dakle otac Ivana Krstitelja, autor himna »Benedictus . . .«.

Veličina okvira 60 × 60 mm. (Zlato je gotovo sasvim otpalo.)

3. 34v u donjem dijelu. Veliko zlatno polje s trokutastim donjim dijelom i polukružnim udubljenjima na stranama. Veličina polja 145 × 220 mm. U polju je naslikano slovo

»I« am lucis orto sidera . . . (himan na Primi), od vrlo bujnih biljnih elemenata. Na vrhu je slova na plavoj pozadini naslikano crveno sunce sa zlatnim zrakama. Desno od inicijala, iznad litterae arabescatae, naslikana je crkva-tvrđava od crvene cigle. Toranj ima piramidalni završetak. Na kuli sjedi neka ptičica.

4. f 35v U gornjem lijevom kutu u slovu »D« eus, deus meus . . . (ps. 211), prikaz Krista kao »Tronus pietatis«. U prednjem je dijelu grob plavosive boje u perspektivi, u kojem sjedi izranjeni Krist pepeljaste boje. Neposredno je iza groba zelena šuma, a iza nje plavi pejzaž: brda na čijim su vrhovima kule. Iznad toga nebo, plavo kao i pejzaž. Na susljednoj je litteri arabescati crvena tvrđava s tornjem u sredini, trokutasta zabata. Na svakom je krilu utvrde po jedna ptica.

5. f 46r u gornjem lijevom kutu na početku teksta, u slovu »Q« uicumque vult salvus esse . . . (Atanazijev simbol).

Muška figura od pojasa naviše. Zelena haljina i preko lijevog ramena plavi plašt. Desnom rukom blagosilje na orijentalni način, a u lijevoj drži crvenu knjigu žutog reza. Dugačka dvodjelna brada i duga prosijeda kosa. Iznad glave zlatna aureola. Inkarnat tamnoružičast. — Prema logici dosadašnjih likova, to bi bio sv. Atanazije, biskup, i naučitelj, autor ovog Simbola. Iza njega se vidi malo zelenog pejzaža, a gore plavo nebo sa horizontalno razvučenim oblacima.

6. Najveća i najsvečanija minijatura. f 54v lijeva margina i gornji dio stranice slova »L« — »E« gem pone mihi domine (ps. 118, 3. dio).

Čitav lijevi marginalni prostor ispunja bogati feston od bujnih listova crvene, plave, zelene i zlatne boje. U zlatnom kvadratu veličine 140 × 140 mm biljevno slovo »L«. Unutar slova na tamnožutom prijestolju sjedi kralj David. Na koljenima mu je romboidni psalter po kome prebire desnom rukom, a lijevom rukom lista knjigu koja stoji na pisaćem stolu ispred njega (knjiga je otvorena, i u njoj sitnim slovima »Legem pone . . .«). Čitava scena smještena je u arhitekturu sazdanu od pravilnih kvadara tamnosive boje: lijevo je pilon od kvadara, a desno udvojeni tordirani stupovi. Na tome su razapeta dva luka koja vise (u sredini nema potpornja). Lukovi su polukružni. Desno od ove scene priljubljena je uz nju vertikalna littera arabeskata »E«, a unutar nje prikazan sv. Jeronim u pustinji. Kućica od zelenog pruća i svjetlosivim pokrivena crijepom. Kroz prozor se vide knjige. Na vratima u pustinjačkom odijelu tamnosive boje stoji sv. Jeronim i rukuje se s lavom koji stoji na stražnjim nogama.

Desno je pejzaž: u prednjem dijelu veliko stablo, zatim smeđa hridina s jezerom iz kojega teče potočić. Dalje se nastavlja livadasti pejzaž s rijekom, a na vrhu svega utvrđeni grad s crvenim zidinama. Iz grada strši nekoliko četvrtastih kula i jedna renesansna fasada crkve. Vrata grada imaju trokutasti zabat.

7. f 61v pri dnu stranice slovo »D« efecit in salutare tuum anima mea (ps. 118 nastavak). Veličina kvadrata 120 × 120 mm. Unutar slova lik (od pojasa naviše) redovnika. Odjeven je u tamnosivo odijelo (kroj se čini franjevački, s plaštem). Ruke

su mu prekrizene na prsima. Na glavi mu je velika tonzura, a oko glave zlatne zrake (možda lik sv. Bonaventure?). Pozadina: u prvom planu zeleni šumovit pejzaž, zatim plava brda i na kraju svjetloplavo nebo.

8. f 66v pri dnu stranice lijevo, slovo »M« irabilia testimonia tua . . . (ps. 118, nastavak). Veličina kvadrata 117 × 117 mm.

Unutar slova, u prednjem planu, na kamenoj katedri sjedi starac duge sijede brade u kardinalskoj odori. — sv. Jeronim. Pred njim su na desnoj strani dva »učenika«, jedan kleči a drugi stoji. Ruke su im prekrizene na prsima, a glava ponizno spuštena u znak pažljivosti. Odjeveni su u redovničko odijelo bijele boje. Pozadina: u prvom planu zeleni livadasti pejzaž, zatim u drugom planu, u »daljini«, plavo nisko brdo s utvrđenim gradom na vrhu, i napokon svjetloplavo nebo.

9. f 72r po sredini stranice lijevo slovo »E« ructaut corneum verbum bonum . . . (ps. 44).

Veličina kvadrata 75 × 75 mm; na svakoj stranici po dva polukružna udubljenja. Unutar slova čist pejzaž koji se čini kao stilska vježba geometrijske perspektive. U središtu je zelena tratina, koja se polako suzuje i spaja u jednoj točki u daljini. Sa strane je grmlje, u pozadini sa svake strane po jedno brdašće, na lijevom od njih utvrđeni grad. U dnu je plavo nebo.

10. f 89r pri dnu lijevo, slovo »D« ixit dominus domino meo . . . (Ps. 110) Veličina kvadrata 150 × 150 mm; okvir je najprije crveni, zatim plavi a unutra je zlato.

U slovu na plavoj pozadini lebdi, nošen kerubinima, Bog Stvoritelj. Desnom rukom blagosilje, a u lijevo drži globus zelene boje, sa zlatnim obručima i križem na vrhu. Haljina mu je narančaste boje; plašt izvana crven, a iznutra zelen (sve su boje nijansirane oštrim potezima), izvana je osjenčan zlatnom bojom. (Slika je od vlage i upotrebe prilično oštećena.)

Desno je od te slike i slova littera arabescata »I«, a iza nje u biljnoj »kartuši« okrugli medaljon u kojemu je na zelenu pejzažu naslikan redovnik, u profilu, sklopljenih ruku, kako gleda prema Bogu Stvoritelju. Naslikan je samo od pojasa naviše. (Možda je to autorov autoportret, ali nema nikakvih individualnih crta.)

11. f 100v desno pri vrhu slovo »L« etatus sum, . . . (ps. 128).

Veličina kvadrata 120 × 120 mm. Unutar slova u prednjem planu en face zakrivljene glave kleči kralj David. Desno od njega na zemlji je psalterion. Ruke su mu sklopljene pred prsima. Haljina je crvene boje; plašt izvana plave, a iznutra zelene boje. Pozadina: u sredini livada, s lijeve strane brdo (hridinasto), a na vrhu crkva crvene boje. Na lijevoj je strani jezero i na njegovoj obali dvorac crvene boje. U drugom su planu plava brda, s bjelkastim gradovima na vrhovima. Na kraju je plavo nebo.

12. f 104v u lijevom gornjem uglu slovo »N« isi dominus edificauerit domum . . . (ps. 126)

Veličina kvadrata 125 × 125 mm.

Lijevi vertikalni dio slova sastoji se od renesansne vaze s bujnim listom. Gornji i desni dio slova tvori tijelo zmaja koji grize lijevi dio slova. — To je interesantan romanički motiv, ali su morfologija i kolorit gotički, čak i renesansni.

Unutar slova kralj David na groblju. Stoji u prednjem planu, u lijevom poluprofilu. Odjeven je u narančastožutu tuniku i plavi plašt. Desno je ruku ispružio ispred sebe a u lijevoj drži zatvorenu crvenu knjigu. Na ogradnom zidu ispred njega stoji psalterion. Pozadina: groblje, grobne ploče sive boje, a između njih trava. Groblje je ograđeno zidom od crvene cigle. U dnu je kupola također od cigle, s renesansnim elementima (kružna luneta nad vratima, trokutasti zabat pročelja, posuda za vodu na stupiču sa strane vrata). Iza ograde u dnu vidi se zeleno brdo i plavo nebo. Desno od inicijala je velika littera arabescata, na kojoj je sjedeći lik putta s mačem u ruci, a ispred njega kornjača.

13. f 108r lijevo pri dnu slovo »M« emento domine david . . . (ps. 111)

Veličina kvadrata 120 × 120 mm.

Slovo je komponirano potpuno od renesansnih motiva, arhitektonsko-biljnih. Unutar slova, sa svake strane srednje noge, naslikana su dva identična pejzaža: livada sa čempresom i palmom te sitnim stabalcima. Nebo je na horizontu bijelo, a prema gore postepeno sve plavije.

14. f 114v na dnu lijevo, slovo »C« onfitebor tibi domine . . . (ps. 113).

Veličina kvadrata 120 × 120 mm.

Unutar slova u pejzažu lik je redovnika, od pojasa naviše. Odjeven je u sivo redovničko odijelo — vjerojatno augustinac. Ruke su mu sklopljene pred prsima. Nema aureole. Individualan izraz lica. Sve govori da bi to mogao biti portret iluminatora.

Pozadina: najprije zelena livada, zatim plava brda s utvrđenim gradom i dvorcima, na kraju nebo, pri horizontu bijelo, a zatim sve više plavo.

15. f 122r na vrhu lijevo slovo »B« enedictus dominis deus meus . . . (ps. 114)

Veličina kvadrata 135 × 135 mm.

Unutar slova lik kralja Davida što kleči. Odjeven je u narančasto-zelenu tuniku s crvenim pojansom, i ogrnut crvenim plaštem. Bujna sijeda brada. Na glavi velika kapa i sitna zlatna kruna. Ruke sklopljene na prsima.

Pozadina: u prvom planu zemlja, zatim potok, ploče, livade, hridinasto brdo, a u dnu plavi brežuljci, pa bijelo i plavo nebo.

16. f 130r lijevo na vrhu slovo »C« um invocarem exaudivit me deus . . . (ps. 94)

Veličina kvadrata 120 × 120 mm.

Unutar slova čisti pejzaž. Na lijevoj strani stepeničasto hridinasto brdo, s vitkim i golim stablima na vrhu. Na desnoj strani niski pejzaž s livadom, rijekom i blagim brdom. Desno u dnu dvije crkve, plave boje. Sasvim u dnu nebo.

2. Višebojni slikani inicijali

Ti su inicijali gotovo identični onima opisanim pod br. 1, samo su mnogo manji i u unutrašnjem dijelu slova nije minijatura, nego uvijek po koji cvijet na plavoj pozadini.

Veličina je kvadrata otprilike 80 × 80 mm. Tim inicijalima počinju manje važni dijelovi Psaltira, a ima ih svega 7, i to:

1. f 1r »P« rimo dierum onium . . ./himan na Matutinu za nedjelje kroz godinu.

2. f 2r »N« octe surgentes . . . / alternativni himan na Matutinu za nedjelje kroz godinu.

3. f 3r »B« eatus vir . . . (ps. 1.1).

Ovaj je list naknadno ispisan i na njemu je nezgrapno oslikano slovo B, veličine 140 × 140 mm. Morfologija slova je apstraktna, nešto između stiliziranog bilja i geometrijskih elemenata. Što je na tom mjestu bilo u originalu, nemoguće je utvrditi.

4. f 41v »D« eus in nomine tuo salvum me fac . . . (ps. 28)

5. f 93r »I« n exitu israel de egipto . . . (ps. 113)

6. f 96r »M« agnificat . . . (isto kao pod br. 3)

7. f 134r »N« unc dimitis . . . (kantik Simeonov)

3. Grafički višebojni inicijali

Tim inicijalima počinju pojedini psalmi i antifone. Rađeni su tako da je na prostoru veličine otprilike 50 × 50 mm nacrtano obično majuskulno slovo u plavoj ili crvenoj boji naizmjenice, a unutar i oko njega ornamenti od stiliziranih biljnih i geometrijskih elemenata u crvenoj, plavoj, žutoj i zelenoj boji. Sa lijeve strane slova taj se ornament širi i razvija po marginalnom prostoru u viticama po kojima se nižu listići i cvjetiči.

4. Dvobojni inicijali

To su obični inicijali rađeni u dvije boje: slovo u jednoj a ornament u drugoj.

Izmjenjuju se plava i crvena boja.

Ornament unutar i oko slova stilizirani je biljni i geometrijski. Ponegdje je u slovu stilizirana ljudska glava.

Veličina im je prosječno 20 mm.

Njima počinju pojedini reci psalama.

5. Littera arabescata

Tzv. litterae arabescatae u ovom su kodeksu rađene izuzetno virtuozno. Uobičajena littera arabescata stavljena je u poseban okvir, redovito kružni, od nekoliko pojaseva, a preko svega se rasprostire ornamentika od stiliziranih biljnih, geometrijskih i figurativnih elemenata (glavice putta ili kerubina).

Ti su ornamenti potpuno renesansne morfologije.

Crtež je rađen tintom, a ornamentalni dijelovi ispunjeni blijedim bojama, crvenom, zelenom i žutom.

FOTOGRAFIJE:

1. f 1r total
2. f 2r total
3. f 3r total
4. f 4v total
5. f 24v total
6. f 24v detalj, gornji dio
7. f 33v total
8. f 34v total

9. f 34v detalj

10. f 35v total

11. f 41v total

12. f 46r total

13. f 49v total

14. f 54v total

15. f 54v detalj, gornji dio

16. f 61v total

17. f 61v detalj

18. f 65v total

19. f 65v detalj

20. f 71v total

21. f 89r total

22. f 89r detalj, gornji dio

23. f 89r detalj, inicijal

24. f 93r total

25. f 100v total

26. f 100v detalj, gornji dio

27. f 104v total

28. f 104v detalj, gornji dio

29. f 114v total

30. f 114v detalj, gornji dio

31. f 114v detalj, lice

32. f 122r total

33. f 130r total

34. f 134r total

35. f 134r detalj

LITERATURA: 1. Folnesics, 151

2. Minijatura u Jugoslaviji

3. Brlek, str. 21.

8

PREDMET: Iluminirani rukopis

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: No. 3 — E

NASLOV: E — Antifonale Proprium et commune Sanctorum (olovkom na unutarnjoj strani prednje korice)

NAUČNI NASLOV: Antifonal br. 3 — Male Braće.

SADRŽAJ: Antifone za blagdane svetaca u toku godine i Općih službi za blagdane svetaca.

Započinje blagdanom sv. Andrije Apostola, a završava blagdanom sv. Klementa. Nema franjevačkih svetaca, čak ni sv. Franje, pa se prema tome može zaključiti da nije pisan za franjevce.

U kalendaru nema nikakvih osobitosti, te ga možemo nazvati secundum ordinem romanae curiae.

MATERIJAL: Pergamena, vrlo fino obrađena

VELIČINA: Debljina zatvorenog s koricama 117 mm

Debljina korpusa 77 mm

Debljina korica 20 mm

Veličina korica 375 × 540 mm

Veličina stranica 356 × 501 mm

BROJ FOLIJA: Numeracija je izvedena naknadno u 16. st. crnom tintom arapskim brojkama u gornjem desnom kutu, i teče od 2—305. Nedostaje prvi list, i vjerojatno kraj. Listovi 91, 92, 93, 94 bili su istrgnuti, ali su dopisani novi još potkraj 16. stoljeća, sudeći po rukopisu. (Tu je dio blagdana sv. Križa, i blagdan ukazanja sv. Mihovila arhandela.)

Psalterium »E«
15. stoljeće, f 69r
Psalterium »E«
15th century f 69r

ODNOS TEKSTA I STRANICE: Tekst je pisan in extenso, te ima po 7 redaka teksta i isto toliko crtovlja s notama.

Veličina ispisanog dijela stranice je 264 × 371 mm, a sa svake je strane (lijevo i desno) olovkom napravljena kolona široka 10 mm za početke, odnosno završetke redaka.

Marginalni prostori: lijevo 34 mm, desno 63 mm, gore 24 mm, dolje 102 mm.

UVEZ: Originalan u osnovi, i kasnije krpan. Drvene korice obložene svjetlosmeđom kožom, bez ikakvih ornamenta na koži. Nekad je imao dvije kožnate kopče na vanjskom otvoru, od kojih je sada jedna čitava, a druge je samo komadić. (U drvu korica predviđena su udubljenja za četiri kopče, ali one gore i dolje nikad nisu bile stavljene.)

Na uglovima je mjedeni okov romboidalnog oblika s polukuglastim ispupčenjima promjera 40 mm i visine 15 mm. Na donjim uglovima, na rubu prema vani, nalaze se po četiri mjedena čavla s glavicama u obliku višestране piramide visine 12 mm. Hrnat je naknadno pojačavan, i na tri mjesta, kuda prolaze vezovi, stavljene su kožnate trake, koje stoje slobodno na svojim vanjskim krajevima, a završavaju resicama od iste kože.

Na sredini stražnje korice nalaze se dva mjedena slova I, iz kasnijeg razdoblja. Uvez je u dobrom stanju, osim što su korice izgrebene.

STANJE SAČUVANOSTI: Kodeks je u vrlo dobrom stanju.

Nedostaje prvi list na početku i vjerojatno na kraju. Međutim, ako na kraju i nedostaje koji sveščić, to je bilo nešto dodatno, jer tekst službe za mrtve završava na f 305r, a na 305v nalaze se dvije antifone sv. Križu, napisane naknadno, negdje potkraj 16. ili na početku 17. stoljeća.

Na unutarnjim stranama korica nalijepljeni su fragmenti pergamene drugih kodeksa na kojima možemo razlikovati tri ruke.

INCIPIT: f 2r — Blagdan sv. Andrije (nastavak):

»ti sunt dominum redentorem.
Eruet. V In omnem terram exiuit sonus eorum

R Et in fines orbis tre uerba eorum.
Cum perambulet dominus . . .«

DESINIT: f 305r (završetak originala) Ant. ad Magnificat, na službi za mrtve: »Omne quod dat mihi pater ad me uenit et eum qui uenit ad me non eiciam foras. ps. Magnificat.«

f 305v (Antifone sv. Križa):
»Crucifixus aurrexit a mortuis redemit nos, alleluya, alleluya.«

DATACIJA: Indirektna. Prema karakteru iluminacija možemo ga smjestiti oko polovice 15. stoljeća. Jasno se već osjeća renesansa u kompoziciji, premda je repertoar još uvijek gotički.

MJESTO NASTANKA: Venecijanski krug.

AUTOR TEKSTA: Nepoznat.

AUTOR ILUMINACIJA: Nepoznat.

TEKST: Jezik latinski, fonetski pisan, s mnogo talijanizama u ortografiji.

PISMO: Knjižna gotička minuskula (Littera bononiensis), kaligrafski pisana, s vrlo mnogo kratica.

Visina slova 10 mm, veličina neuma (quadratus 5 × 5 mm), visina crtovlja 27 mm, razmak crta 9 mm.

Tekst je pisala ista ruka, osim 91—95 i 305v, koji su radile druge ruke.

Marginalnih zapisa nema.

Na vanjskoj strani stražnje korice ispisan je naslov, gotičkim minuskulom 16. stoljeća, »Antifonale Santorum totius anni et commune Sanctorum.«

ILUMINACIJE: Iluminacije ovog kodeksa svode se na inicijale, kojih su dvije vrste: veliki višebojni slikani inicijali (littera dominicalis), i jednobojni inicijali s linearnom ornamentikom (littera ferialis).

1. Veliki višebojni inicijali

Tim inicijalima počinju pojedini blagdani i zajedničke službe svetaca.

Visina im zauzima dva retka teksta i dva crtovlja, odnosno 108 mm. Rađeni su tako da je na vertikalnoj pačetvorini veličine 90 × 108 mm naslikano slovo.

Pačetvorina je zlatna, s 2 mm širokim crnim rubom.

Unutar toga naslikano je slovo sastavljeno od cvjetnih latica zelene, crvene i plave boje, s bijelim i žutim »nijansama«.

Unutrašnjost slova većinom je crvena s bijelim linearnim viticama bijele boje, i sitnijim cvjetnim laticama plave, crvene i zelene boje, a ponegdje ima i zlata.

Tek u nekoliko slova ima i figuralnih prikaza — kao npr. na blagdan Navještenja.

Lijevo od slova na marginalni prostor izlaze ornamenta sastavljeni također od biljnih elemenata. Većinom su to samo tri

mandolasta zlatna ploda sa sitnim crnim dlačicama, koja izlaze na marginalni prostor na vrhu, sredini i dnu slova (po tri).

Na nekim mjestima taj je ornament veoma bogat te zauzima gotovo cijeli lijevi marginalni prostor. — Ako je slovo na strani recto, onda ide od vrha do dna tog prostora, a ako je na strani verso, onda —

ako je u donjem dijelu — ide i ispod teksta po marginalnom prostoru. — U tim slučajevima osim zlatnih plodova, po

tankim snopićima linearnih vitica, nižu se listići i cvjetići plave, crvene i zelene boje, analogni onima u slovu. Takvih inicijala ima

24, dok je jedan, koji se nalazio na f 2r, tj. na sadašnjem prvom listu, odrezan.

Odrezan je i čitav prvi list koji je vjerojatno bio cijeli iluminiran.

Takvi inicijali nalaze se na ovim mjestima:

1. f 12 r slovo »L« ucia uirgo . . .

Ornament izvan slova, samo tri puta tri zlatna mandolasta ploda (u daljnjem tekstu zvat ćemo ga jednostavnim ornamentom).

2. f 17 v slovo »D« iem festum angelus. Introit na blagdan Navještenja. (na blagdan sv. Agneze)
Jednostavan ornament izvan slova.

3. f 28 r slovo »Q« ui operatus est petro . . . na blagdan obraćenja sv. Pavla. Slovo se nalazi pri dnu stranice.
Jednostavan ornament — samo tri okrugla sunca.

4. f 38 r pri dnu stranice slovo »A« dorna thalamum . . . na blagdan Očišćenja Marijina (Svijećnica). Jednostavan ornament — gore jedan mandolasti plod, u sredini tri, na dnu jedan okrugli.

5. f 48 v — oko sredine stranice, slovo »D« um torqueretur beata agatha. — Ornament jednostavan, gore okrugli plod, u sredini tri mandolasta, dolje jedan mandolasti.

6. f 69 r — na dnu u kvadratu, veličine 75 × 75 mm, slovo »M« issus est Gabriel angelus. Introit na blagdan Navještenja. Slovo M je rađeno kao i ostala slova, premda je nešto manje od ostalih, a unutar slova naslikan je prikaz Navještenja. — S desne strane srednje noge kleči Marija u profilu (veoma je oštećena), u plavoj košulji i crvenoj haljini. (Lice i ruke potpuno su uništeni.) S lijeve strane, također u profilu, stoji anđeo u žutoj haljini, crvenih krila. Pozadina scene je plava bez ukrasa. Vanjski ukras oko slova jednostavan.

7. f 80 r, oko sredine stranice, slovo »B« eatas vir . . . prvi rezponzorij prvog noćturna na blagdane apostola i mučenika u uskrsno vrijeme. Vanjski ukras jednostavan.

8. f 108 r pri vrhu stranice slovo »I« sti sunt duo uiri . . . (prvi rezponzorij na blagdan sv. Ivana i Pavla). Zlatna pačetvorina ima unutar crnog okvira jedan crveni širine 5 mm. Samo se slovo na krajevima veoma bujno rascvjetava. Ukras koji izlazi izvan pačetvorine vrlo je bujan, i zauzima čitav lijevi marginalni prostor te za nekoliko centimetara prelazi na gornji i donji marginalni prostor. Sastoji se od listića i cvjetića plave, crvene i zelene boje, te zlatnih plodova mandolastog i okruglog oblika.

8. f 111 v, u donjem dijelu stranice slovo »S« imon petre . . . — prvi rezponzorij na blagdan sv. Petra i Pavla. Iz lijeve strane pačetvorine izlazi ornament, sastavljen od listića i cvjetića, povezanih crnim viticama, te zauzima čitav lijevi marginalni prostor.

9. f 121 v na dnu stranice slovo »Q« ui operatus est petro . . . — prvi rezponzorij na blagdan Spomena sv. Pavla. Zlatna pačetvorina im plavi okvir širok 5 mm. Noga slova Q na desnoj donjoj strani rascvjetava se i širi, te zauzima čitav donji marginalni prostor u širini od 50 mm na početku, pa se sve više suzuje. Na vertikalnoj nozi slova na sredini boje, a iz nje se rascvjetava uobičajen bujni ornament te ide gotovo do vrha teksta.

10. f 142 r pri vrhu stranice slovo »L« euita laurentius . . . — prvi rezponzorij na blagdan sv. Lovre. Ne vertikalnoj nozi slova na sredini naslikane su glavice kerubina, jedna en face, a dvije u profilu (znači da su zamišljene četiri u prostoru — a to je već sasvim renesansni koncept). S lijeve strane iz pačetvorine izlazi bujan ornament i zauzima čitav lijevi marginalni prostor, a zatim zavija na gornji i donji marginalni prostor, zauzima na njemu 70 mm, i završava gore crvenim a dolje plavim trolistim cvjetićem.

11. f 154 r, nešto iznad sredine stranice slovo »U« idi preciosam sicut columbam . . . — prvi rezponzorij na blagdan Uznesenja Marijina. Lijevo od slova vrlo bujan ornament gotovo identičan predašnjem inicijalu na f 142 r.

12. f 167 v, na dnu stranice slovo »h« odie nata est . . . — prvi rezponzorij na blagdan Rođenja Marijina (Mala Gospa). Na vrhu luka trbuha slova »h« naslikana je golubica u vertikalnom spustu. Na sredini lijeve noge slova kružni niz žutih jabuka. Bujan ornament zauzima cijeli donji marginalni prostor, i seže gotovo do vrha teksta na lijevom. Na donjem marginalnom prostoru, točno ispod slova, naslikana je jedna čunjasta košarica, u njoj tri žuta ploda, a oko njih zelena trava.

13. f 177 v — pri vrhu stranice slovo »D« ulce lignum . . . — prvi rezponzorij na blagdan Uzvišenja sv. Križa. Raskošan ukras zauzima čitav lijevi marginalni prostor i prelazi na gornji marginalni prostor.

14. f 182 v — pri vrhu stranice slovo »F« actum est silentium . . . — prvi rezponzorij na blagdan sv. Mihovila. Raskošni ukras kao na prethodnom inicijalu.

15. f 194 r na dnu stranice slovo »I« n desicatione templi . . . — prvi rezponzorij na blagdan posvete crkve. Slovo »I« je sastavljeno od tri čaške cvijeta, plave, crvene i plave. Između druge i treće je niz žutih jabuka. Na dnu ispod slova »visi« u zelenom listu ljudska glava. Bujan ukras zauzima gotovo čitav lijevi i donji marginalni prostor.

16. f 204 r na polovici stranice slovo »h« ic est martinus electus . . . — prvi rezponzorij na blagdan sv. Martina. Bujan marginalni ukras kao na br. 13.

17. f 214 v na vrhu stranice slovo »C« antantibus organis . . . — prvi rezponzorij na blagdan sv. Cecilije. Na lijevoj i desnoj strani slova nizovi žutih jabuka (naranača). Bujan ukras zauzima gotovo cijeli lijevi i gornji marginalni prostor.

18. f 228 r na vrhu stranice slovo »T« radent enim vos . . . — antifona za Magnificat na prvim vesperama zajedničke službe za blagdane apostola. Bujan ukras zauzima gotovo cijeli lijevi i gornji marginalni prostor.

19. f 229 v na vrhu stranice slovo »E« cce ego mitto vos . . . — prvi rezponzorij na zajedničkoj službi za blagdane apostola.

20. f 240 v na vrhu stranice slovo »I« ste sanctus . . . — prvi rezponzorij zajedničke službe za blagdane jednog mučenika. Bujan ukras zauzima gotovo cijeli lijevi i gornji marginalni prostor.

21. f 249 v na dnu stranice slovo »A« bsterget deus . . . — prvi rezponzorij službe za više mučenika. Bujan ornament zauzima gotovo cijeli lijevi i donji marginalni prostor.

22. f 262 v na vrhu stranice slovo »E« uge serve bone . . . — prvi rezponzorij zajedničke službe za jednog ispovjednika. Bujan ornament zauzima gotovo cijeli lijevi i gornji marginalni prostor.

23. f 275 v oko polovice stranice slovo »U« eni sponsa Christi . . . — prvi rezponzorij zajedničke službe za blagdane djevica. Usred unutrašnjosti slova naslikana je zlatna kruna. Lijevo i desna strana slova i sredina haste imaju naslikanu žutu glavicu kerubina.

Bujan ornament zauzima gotovo cijeli lijevi marginalni prostor i malo prelazi na gornji.

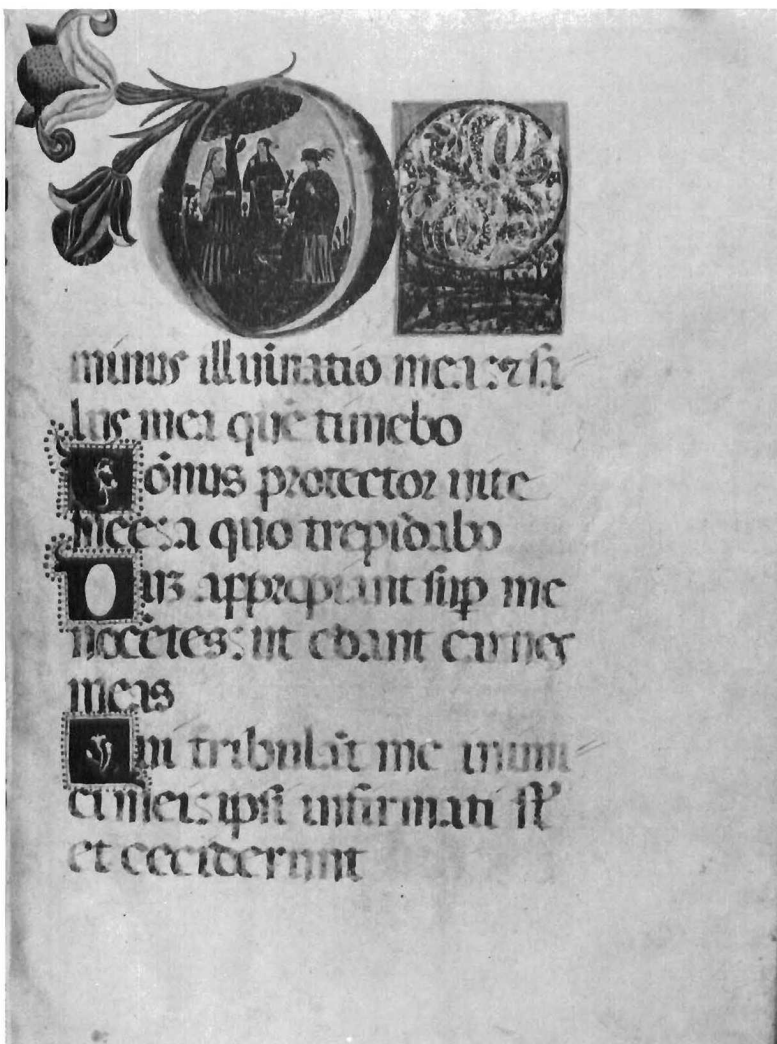
24. f 223 v pri dnu stranice slovo »O« rante sancto Clemente . . . — prvi rezponzorij na blagdan sv. Klementa. Unutar slova na sredini naslikan je, u zelenoj auri, leteći anđeo crvene boje. Bujan ornament zauzima cijeli lijevi marginalni prostor. Iznad slova ornament izlazi iz crvene vaze.

Jednobojni inicijali (litterae feriales)

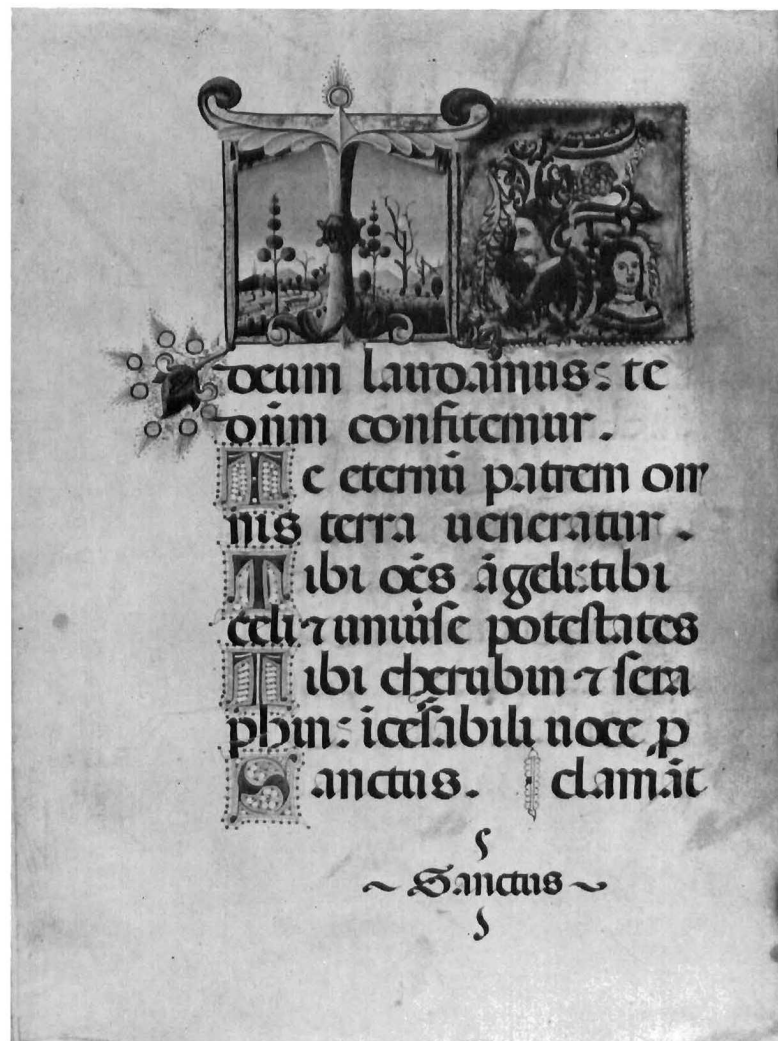
To su majuskulna gotička slova rađena naizmjenice u crvenoj i plavoj boji. Zadebljali dijelovi slova imaju u sebi bijele praznine. Negdje su to kružni ili pravokutni elementi, a negdje u obliku meandra ili niza polukrugova, ili čak u obliku stabla s kratko odrezanim granama bez lišća. Unutar i oko slova nalazi se ornament izveden u ljubičastoj, crvenoj, smeđoj ili plavoj boji. Sadržaj je ornamenta stilizirano biljni i apstraktno geometrijski. Ornament ima kvadratični oblik veličine 45 × 45 mm. Negdje je i bogatiji, kao npr. na f 21 r gdje iz kutova i sredine stranica izlaze spiralni elementi daleko na tekst. Uz slovo crvene boje nalazi se redovito crveni ornament, a uz slovo plave boje ljubičasti, crveni i smeđi ornament. Ima i nekoliko iznimaka. Iza f 144 v ornamenta više nema, nego su samo slova iste veličine, a i bijela praznina u zadebljalim dijelovima slova ovdje je jednostavnija. Tek na nekoliko mjesta javlja se i ornament. Tim slovima počinju pojedine antifone i rezponzoriji. Prvo slovo iza litterae dominicalis i feriales je littera arabescata, ali ima vrlo malo arabesknih elemenata.

FOTOGRAFIJE:

1. f 12 r detalj, slovo
2. f 17 v detalj, slovo
3. f 28 r detalj, slovo
4. f 38 r detalj, slovo
5. f 48 v detalj, slovo
6. f 69 r detalj, slovo
7. f 80 r detalj, slovo
8. f 108 r total
9. f 111 v total
10. f 121 v total
11. f 142 r total
12. f 154 r total
13. f 167 v total
14. f 177 v total
15. f 182 v total
16. f 194 r total
17. f 204 r total
18. f 214 v total
19. f 223 v total
20. f 228 r total
21. f 229 v total
22. f 240 v total
23. f 249 v total
24. f 262 v total
25. f 275 v total
26. f 21 r total — mali inicijali
27. f 24 r total

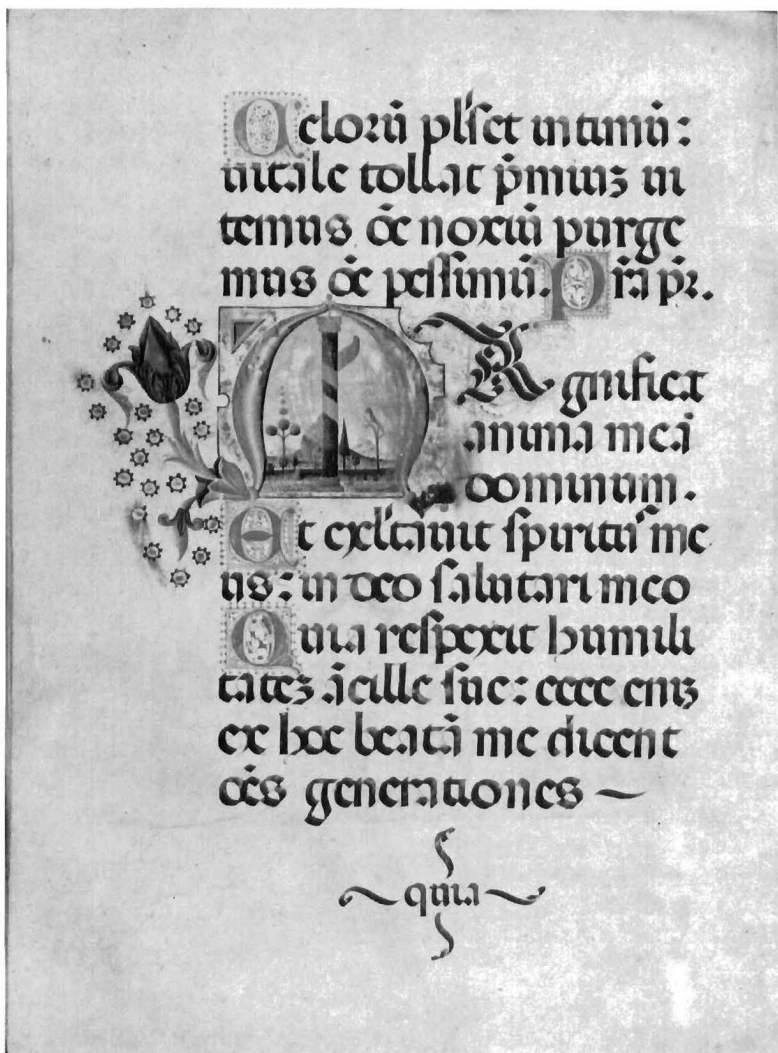
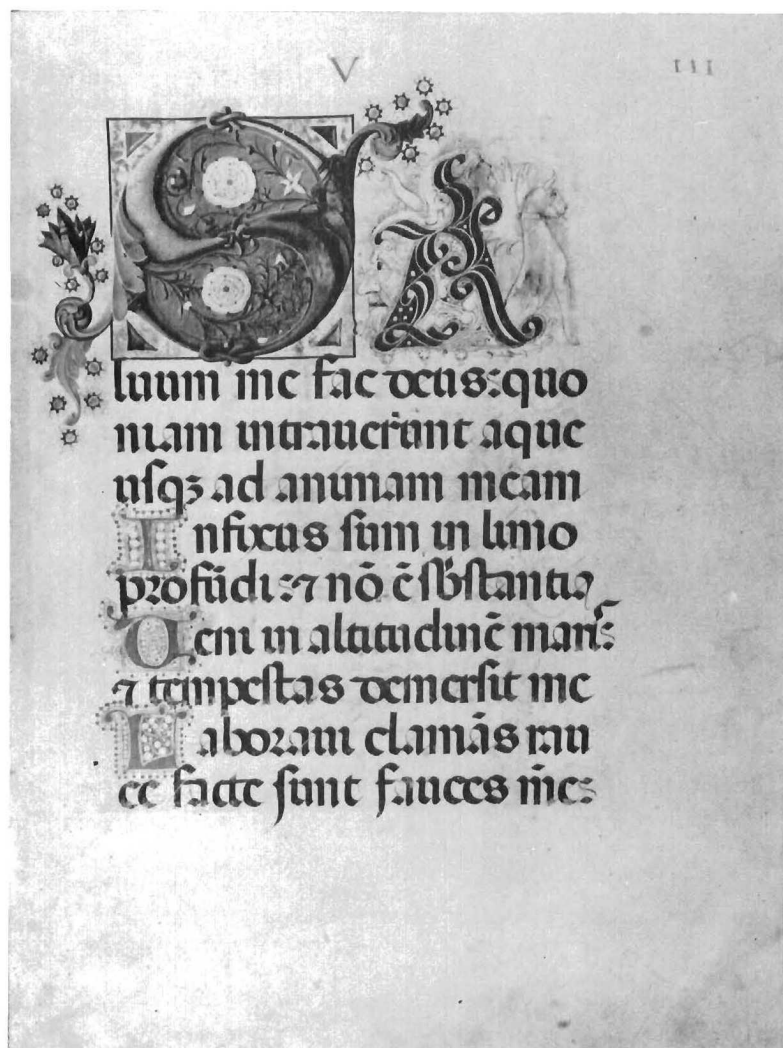
Psalterium »B« — 1490. godine, f 111r
 Psalterium »B« — 1940 f 111r

Psalterium »B« — 1490. godine, f 40v
 Psalterium »B« — 1490 f 40v

Psalterium »B« — 1490. godine, f 111r
 Psalterium »B« — 1490 f 111r

Psalterium »B« — 1490. godine, f 251r
 Psalterium »B« — 1490 f 251r

PREDMET: Iluminirani rukopis

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: No 1, Kodeks B (izložen zatvoren u vitrini u Staroj apoteci, radi uveza)

NASLOV: »Psalterium de feria« — olovkom na unutrašnjosti prednje korice

NAUČNI NASLOV: Psalterium de feria

SADRŽAJ: Psalterij. Psalmi, himni i antifone, raspoređeni na pojedine dane u tjednu.
f 261 v do kraja je himnarij za blagdane.

MATERIJAL: Pergamena

VELIČINA: Debljina zatvorenog s koricama 125 mm

Debljina korpusa 90 mm

Veličina korica 410 × 585 × 17 mm

Veličina stranica 405 × 557 mm

BROJ FOLIJA: Numeracija nije originalna. Obavljena je negdje u 16. st. tintom, arapskim brojkama u gornjem desnom kutu lma svega 288 numeriranih i ispisanih listova. Osim toga između korpusa i svake korice dodana su još po tri lista nekoga drugog manjeg kodeksa, vjerojatno kao zaštita.

ODNOS TEKSTA I FOLIJA: Tekst je pisan per extensum.

Veličina ispisanih dijela stranice 244 × 365 mm.

Marginalni prostori: lijevi 56 mm, desni 113 mm, gornji 60 mm, donji 135 mm.

Na svakoj stranici ima 14 redaka.

UVEZ: originalan, iz 1490. Dobro sačuvan. Drvene korice obložene smeđom kožom i okovane mjedenim okovima. Na uglovima su rombasti okovi s poluloptastim ispupčenjima. Na vanjskim su uglovima okovi veći (170 × 150 mm) i bogato ukrašeni biljnim elementima u reljefu s perforacijama. Oni na unutrašnjim uglovima manji su i reljef je plitak (na stražnjoj korici unutrašnji okov nedostaje). Na sredini prednje korice nalazi se velik okov kružnog oblika, po karakteru identičan onom na vanjskim uglovima. Na sredini je stražnje korice četvrtasti okov identičan onom na unutrašnjim uglovima.

Koža je jako izgrebena na obje korice. Na hrptu je potpuno iščeznula originalna koža, pa je u novije vrijeme na primitivan način prišivena nova koža preko cijelog hrpta. Korpus je dosta labav ali se svi svešćići ipak još drže. Između korpusa i korica naknadno su umetnuta sa svake strane po tri lista jednog drugog manjeg kodeksa, valjda kao zaštita, od kojih je jedan prilijepljen za koricu. To su dijelovi jednog mnogo manjeg psalterija (oko 250 × 380 mm) s početka 15. stoljeća. Na njemu postoje samo litterae feriales. Inače nema naročite vrijednosti.

STANJE SAČUVANOSTI: Kodeks je, osim oštećenja navedenih pod Uvez, prilično sačuvan. Neki su listovi od upotrebe požutjeli. Na nekim mjestima bile su odrezane minijature, pa je tu naknadno prilijepljena nova pergamena i na njoj naslikane nove minijature (o tome vidi detaljnije pod Iluminacije). Osim toga, na zadnjem je listu otkinut jedan komadić na vanjskom dijelu ugla, tako da je i Explicit zbog toga krnj.

INCIPIT: F 1 r. »Feria secunda: ad matutinum, et primo de adventu.

Regem venturum dominum venite adoremus. p. Venite exultemus . . .«

EKSPLICIT: f 288, druga polovica stranice: »Explicit psalterium secundum ritum romane ecclesie fratrum sancte marie gratiarum venetiis ordinis observantie eximii doctoris sancti hieronymi. scriptum venetiis per me fratrem Ludovicum Ferra eiusdem ordinis professum. anno domini M. CCCC nonanta die fat . . .« (posljednjih je nekoliko slova otkinuto).

DATACIJA: Direktna, u explicitu, na f 288 r : 1490.

MJESTO NASTANKA: Venecija. Samostan Sancte Mariae Gratiarum. Kako je dospio u Dubrovnik, nije poznato.

PISAR: Ludovicus Ferra, reda Observancije. (f 288 r)

Je li on i iluminator, teško je odrediti.

AUTOR ILUMINACIJA: Dva su autora: jedan onaj koji je iluminirao originalne inicijale, i drugi koji je iluminirao mjesta na kojima su originalni inicijali bili odrezani. Oba su nepoznata.

TEKST: Originalan uobičajeni tekst psalterija. Jezik latinski, pisan fonetski.

PISMO: Knjižna gotička minuskula (littera bononiensis), kaligrafski pisana.

Boje: crna za tekst i crvena za rubrike i naslove.

Visina redaka 27 mm, visina slova 17 mm.

Nadrednih znakova i marginalnih zapisa nema, osim što su neki svešćići signirani na vrhu — kojem danu u tjednu pripadaju (npr. F III, pisano svako na svojoj stranici, a znači feria tertia) — Custodes na svim svešćićima.

Cijeli je tekst pisala ista ruka.

ILUMINACIJE: Ovaj je kodeks i kvalitetom i kvantitetom iluminacija vrlo bogat — od figuralnih minijatura do littera arabescata.

1. Figuralne minijature

Figuralne su minijature dvije vrste. Jedne su one originalne, a naslikane su unutar velikih inicijala. Literarni im je sadržaj biljni ili geometrijski, tek tu i tamo javlja se ljudski lik. — Druge su kasnije, iz 17. stoljeća, koje je radila druga ruka na mjestima gdje su odrezani originalni inicijali, i na nekoliko mjesta kraj onih originalnih inicijala, pokraj littere arabescate. Ove su sve s ljudskim likovima.

Dok u onim originalnim prevladavaju svježije boje, biljnog porijekla, u kasnijima su boje mineralne i vrlo tamne.

Tim inicijalima-minijaturama počinju pojedini dani u sedmici i pojedini važniji dijelovi psalterija.

Nalaze se na ovim mjestima:

1. f 1ar »D« ominus illuminatio mea . . .

Ovaj je list naknadno umetnut. Razlikuje se i pismom i inicijalima, ali je ipak veliki inicijal djelomično radila ruka prvog iluminatora.

Čitav je gornji dio stranice iluminiran. U lijevom je dijelu slovo »D«, kojega je obris i cvjetove što izlaze iz inicijala radila ista ruka koja je radila i originalne inicijale. Ta je ruka radila i litteru arabescatu desno od slova D. Kasnije je drugi iluminator u slovu naslikao minijaturu: pejzaž u tamnosmeđoj i crnoj boji, sa sitnim

stabcima i jednim velikim stablom. U sredini je lik pustinjaka (možda kapucina) s križom u lijevoj ruci. Njemu zdesna stoji ženski lik s knjižicom u ruci. U zelenoj je dugoj haljini, iznad nje je jedna kraća crvene boje samo s naramenicama ispod kojih izlaze rukavi košulje bijele boje. S njegove je lijeve strane lik muškarca s turbanom i perjanicom na glavi. U dugačkoj je žutoj haljini, iznad nje jedna kraća crvene boje, a preko toga prebačena dolama zelene boje sa zlatnim ukrasima. Čudno odijelo pod utjecajem turske odjeće. Samo slovo D veoma je jednostavno izrađeno u plavoj boji. Iz lijevog gornjeg kuta izlaze dva cvijeta s jagodastim plodovima u sebi, naslikana veoma živim bojama.

Desno je od slova D originalna littera arabescata crne boje. Naknadna je ruka ispunila praznine crvenom bojom (karmin) sa sitnim ornamentima crne i bijele boje. Ispod slova ta je ista ruka naslikala jedan tamni pejzaž, sličan onome u slovu D.

2. f 40 v gornji dio stranice na rasponu od četiri retka, slovo »T« E deum laudamus . . . Slovo T ukomponirano je u zlatni kvadrat veličine 120 × 120 mm. Hasta slova je od crvenog biljnog elementa, koji u sredini ima smeđi prsten arhitekturnog karaktera. Hasta se na dnu razlistava u dva kraka, a na svakom su po dva lista crvene i plave boje. Na vrhu se rascvjetava jednako, samo su listovi mnogo veći, zelene i plave boje. Ispod tih listova sa svake strane je po jedan »rog« crvene boje. Iz zlatnog kvadrata lijevo dolje izlazi nevelik cvijet kojega čaška ima zelene, crvene i plave listiće, a u sredini je jagodasti plod tamnocrvene boje. Oko cvijeta su zlatni »plodovi« sa sitnim viticama i crticama crne boje.

Unutar slova naslikan je pejzaž. U prednjem je planu livadasti teren na blagim brežuljcima, kojemu u lijevom dijelu teče rijeka kroz kamenito korito. Na livadama je nekoliko stabala s krošnjom sastavljenom od kuglastih elemenata zelene boje, i nekoliko suhih stabala, od kojih su neka i izlomljena. U drugom su planu brda plave boje. U trećem je planu nebo, pri dnu bijele, a naviše sve plavije boje.

Desno od slova D je littera arabescata E, originalna, napravljena crnom bojom. Iluminator 2. je oko nje napravio okvir crvene boje, pozadinu obojio plavo, a unutar praznina slova naslikao dva ljudska poprsja. Na lijevoj strani muškarac u profilu sklopljenih ruku gleda prema slovu T. Crvena mu je kapa i košulja s bijelim ovratnikom. Inkarnat je ružičast. Crtež crnom bojom veoma je nespretan. U desnom je dijelu slova žensko poprsje en face, crne kose, u ružičastoj košulji, s crvenom ogrlicom. Inkarnat je pepeljast. To bi možda mogao biti iluminator i njegova žena.

3. f 42 v u donjem dijelu stranice: »D« Ominus regnavit, decorem induit . . . (ps. 92)

Zlatni kvadrat s crnim rubom 130 × 125 mm. Na kvadratu ukomponirano slovo D. Unutarnji obruč žuti, zatim jedan tamnoplavi s jedne strane i svjetloplavi s druge, a na kraju vanjski svjetloplavi s lijeve i tamnoplavi s desne strane. Iz gornjeg dijela slova na marginalni prostor izlaze dvije zelene stapke, na kojima su

cvjetovi s listovima čaške u crvenoj, plavoj i zelenoj boji. U cvjetovima su jagodasti plodovi, u gornjem crveni a u donjem plavi. Oko tih su cvjetova zlatni plodovi s crnim viticama i crticama.

Unutar slova na crvenoj pozadini naslikan je kružni cvijet sa šesnaest latica, zelene boje, među listovima sitne plave točke s bijelim točkicama. Po crvenoj podlozi sitni cvjetni ornament tamnocrvene i žute boje, slikani.

Desno od slova D, littera arabescata »O«. Oko slova je naslikan ukras u obliku kružnog vijenca, sastavljen od nekoliko pojaseva. Iznutra niz bijelih zrnaca nadjevenih na konac, zatim zeleni krug, pa jedan plavi krug oko kojega je opletena široka ružičasta traka, opet jedan zeleni, i napokon izvana niz bijelih koralja na koncu (unutarnji promjer 77, vanjski 130 mm).

4. f 111 r u gornjem dijelu stranice slovo »S« *Alvum me fac . . .* (ps. 11) Zlatni kvadrat veličine 130 × 130 mm. Slovo S naslikano je od biljnih elemenata crvene, zelene i plave boje. Iz krajeva slova na svaku stranu izlaze listovi zelene, crvene i plave boje, a oko njih uobičajeni zlatni »plodovi«. Unutrašnjost slova je plava, a u svakom polju po jedan cvijet šipka, oko njega sitne vitice zelene boje po kojima se nižu listići, bijeli cvjetići i crveni plodovi.

Desno od slova S je littera arabescata A crne boje.

Iz slova izrastaju čudovišne životinje i ljudske glave u crtežu. Lijevo dolje je golema glava nekog diva. Iznad nje je glava zmaja s rastvorenim raljama. Desno dolje sjedi grifon, a gore je glava čovjeka. Sve je rađeno u crtežu kojim je rađen i crtežni ornament oko slova, a onda premazano svjetloružičastom bojom. Čini se da je sve radila ista ruka, tj. iluminator 1.

5. f 151 r na vrhu stranice slova »E« *Xultate deo adjutori . . .* (ps. 80). Na ovom je mjestu odrezan originalni inicijal E, pa je kasnija ruka (iluminator 2) naslikala drugi. Smeđi kvadrat veličine 125 × 125 mm. Na njemu slovo E, majuskula humanistička. Vanjski dio plave, a srednja greda crvene boje. Po tome sitni biljni ornament zlatne boje. Lijevo iz slova na marginalni prostor izlaze i šire se biljni ornament crvene, zelene i plave boje, ukrašeni zlatom.

Desno je littera arabescata X. Kasnija ju je ruka stavila u plavi kvadrat, žutog ruba. S lijeve strane slova je glava muškarca u profilu, a s desne glava lava. Iznad slova na jednoj »livadić« obrubljenoj hridinama leži srndać.

6. f 181 v u gornjem dijelu stranice slova »C« *Antate domino, canticum novum . . .* (ps. 95). Zlatni kvadrat 115 × 115 mm. U njemu naslikano uobičajenom tehnikom (vidi pod br. 2) slovo C. Unutar slova na plavoj pozadini dva ukrštena kvadrata, veličine 40 × 40 mm, daju osmokraku zvijezdu. Stranice kvadrata izmjenično su zelene i crvene boje. Unutrašnjost zvijezda ispunjena je kvadratićima crvene, plave i žute boje.

Desno je od tog slova littera arabescata A. Iz njena desnog dijela izrasta lik pisara od pojasa naviše, izrađen perom.

7. f 223 v u lijevom gornjem kutu slovo »B« *eatus vir . . .* (ps. 1).

Zlatni kvadrat veličine 120 × 120 mm. U njemu naslikano uobičajeno slovo B (vidi pod br. 2).

Unutar slova pejzaž: u prvom planu nešto kao suho korito rijeke, zatim livada, pa šuma. U šumi između zelenih stabala jedno suho i na njemu zelena ptičica. Ista je takva ptičica i na srednjem dijelu slova B. Iznad šume crvenkasti oblaci, a gore plavo nebo.

Desno od slova B ne nalazi se kao obično littera arabescata, nego tri litterae feriales (EAT).

Sve je radio iluminator br. 1.

8. f 243 v na vrhu stranice slovo »D« *ixit dominus domino meo* (ps. 110). I ovdje je originalni inicijal D bio izrezan, pa je kasnije nalijepljen novi komad pergamene, na kojem je iluminator 2 naslikao novi.

Na crvenom kvadratu veličine 155 × 135 mm naslikano je crnom tintom od biljnih elemenata slovo D. Praznine su premazane žutom tintom. Iz gornjeg lijevog dijela slova izlaze na marginalni prostor cvjetovi i plodovi u kojima su imitirani oni na f 42 v, ali u sasvim drugoj koloritnoj kvaliteti. Unutar slova kralj David kleči i moli u enterijeru. Lijevo je raskošni krevet sa zlatnim stranicama, prekriven baršunom. Iznad njega baršunasto crveni zastor.

Desno je stol prekriven crvenim platnom i na njemu otvorena knjiga i odložena kruna. Ispred stola u profilu kleči David sklopljenih ruku. Odjeven je u plavi plašt. Duga sijeda kosa i brada. Kraj njega na tlu psalterion. — U dnu je otvoren prozor kroz koji se vidi pejzaž, a na vrhu se pojavljuje anđeo s mačem u ruci.

Desno od inicijala D nije littera arabescata, nego šest littera ferialis, raspoređene po dvije u tri retka IX — IT DO. pisana naizmjenice u plavoj i zlatnoj boji.

9. f 251 v pri sredini lijevo slovo »M« *agnificat . . .* Na zlatnom kvadratu 120 × 102 mm (gornji desni dio krnj) naslikano je slovo M. Postrane noge konstruirane su od tijela dvaju delfina, koji se ustima dotiču na vrhu. Boje su im slijeva nadesno crvena, žuta, zelena. — Srednja noga napravljena je od jedne renesansne kolone; kolona je crvene boje, a baza i kapitel plave. Oko kolone je omotana plava vrpca, kojoj krajevi vijore u zraku.

Unutar slova je čisti pejzaž. U prednjem dijelu je tratina s crvenim, plavim i zelenim cvjetićima, zatim je zelena livada, i na kraju rijetko razmještena stabla kolastih krošnji. Jedan čempres. Jedno suho stablo i na njemu ptica. Na sredini u dnu poveće zeleno brdo. Iznad pejzaža plavo nebo. (Boje su tog inicijala dosta oštećene od vode.)

Desno je od inicijala mala littera arabescata, bez ikakvih ukrasa. Iz inicijala lijevo dolje izlazi cvjetni ornament na marginalni prostor — pupoljak makova cvijeta, okružen zlatnim plodovima.

10. f 262 v na dnu lijevo slovo »C« *hriste redemptor omnium . . .* (himan za Laudes Božića)

Na zlatnom kvadratu, veličine 98 × 98 mm, od biljnih je elemenata naslikano slovo C. S gornjeg i donjeg lijevog kuta listovi u volutama izlaze na marginalni prostor. Na sredini izlazi zelena čaška s jagodastim

plodorn crvene boje. — Unutar slova, na plavoj podlozi, plave stapke po kojima se nižu karanfili crvene, ružičaste i bijele boje. Na margini uobičajeni zlatni »plodovi«.

(Desno od slova ispisane su note crnom bojom, ali nije iscrtano crtovlje.)

11. f 265 r po sredini lijevo slovo »H« *ostis herodes . . .* (himan na Bogojavljenje). To je zapravo malo veća littera dominicalis u kojoj je, u sredini, na plavoj pozadini naslikano malo sunce s velikim zrakama zlatne i crvene boje.

(Ispisane su samo riječi himna, a i crtovlje su i neume izostavljeni.)

12. f 272 r pri dnu lijevo slovo »U« *eni creator spiritus . . .* (himan Lauda na Duhove).

Na zlatnom kvadratu veličine 97 × 97 mm od biljnih je elemenata uobičajeno naslikano slovo U. Unutar slova naslikana je arhitektura koja je najviše nalik na neku palaču. Građena je od crvene cigle. U prizemlju su polukružna vrata i kvadratični prozori, po jedan sa svake strane vrata. U prvom je katu jedna bifora s polukružnim natprozorcima, u drugom katu dvije bifore. Na vrhu su kvadratni zupci, a na sredini na četiri stupića počiva ciborij ispod kojega u zlatnim tracima lebdi golubica (simbol Duha Svetoga). Ispred te palače niska je kamena ograda i tratina s cvijećem, a iznad palače plavo nebo.

13. f 280 r pri vrhu lijevo slovo »A« *ve maris stella . . .* (himan Vespera na Uznesenje Marijino).

I ovdje je originalni inicijal izrezan, a kasnije prilijepljena nova pergamena na kojoj je iluminator 2 naslikao novi. Od starog inicijala ostali su samo listovi koji izlaze na marginalni prostor.

Slovo A naslikano je vrlo nespretno od biljnih elemenata, tamnim bojama: crno, plavo, sivo i crveno.

Unutar slova ispod prečke čudan je pejzaž. U dnu kamenit pejzaž, sa strane čempresi, a u sredini dvije kule, koje se u perspektivi smanjuju, a u dnu između njih nalaze se vrata. (Vjerojatno ilustracija stiha »Felix caeli porta«.)

Iznad prečke plavo nebo s mnogo zvijezdica, a u sredini jedna veća zvijezda. (Vjerojatno ilustracija stiha »Ave maris stella«.)

(Za himan su ispisani samo tekst, a crtovlje i neume nisu.)

14. f 282 v na sredini s lijeve strane slovo »E« *cce que Christi decoravit aulam . . .* (himan II Vespera na Uznesenje Marijino). To je zapravo malo veća littera dominicalis. Srednju prečku slova E tvori jedno vreteno zelene boje. Unutar slova na dnu je smeđa vaza, iz koje izlazi zelena stabljika s bijelim cvjetovima.

2. *Višebojni slikani inicijali (litterae dominicales)*

Tim inicijalima počinju pojedini psalmi. Na zlatnom kvadratu prosječne veličine 55 × 55 mm naslikana su slova od biljnih elemenata. Sam kostur slova pretežno je jedne boje, crvene ili plave, a na krajevima iz slova izlaze na marginalni prostor lisnati elementi u različitim bojama. Unutar slova na plavoj pozadini naslikani su također biljni elementi, ali manjih razmjera, a praznine su ispunjene sitnim bijelim ornamentima.

Radile su ih dvije ruke: prva koja je radila i velike inicijale s minijaturama (iluminator 1) i druga (koju ćemo zvati iluminator 3). Ti inicijali (Iluminator 3) rađeni su jednako kao i gore opisani, ali jednostavnije, s manje mašte, s manje ukrasa, a osim toga mineralnim bojama, dok su oni prvi rađeni biljnim bojama. — Čini se da je u drugom dijelu kodeksa svaki iluminator radio po jedan sveščić, pa je zbog toga i nastala ta razlika.

Nalaze se na ovim mjestima:

1. f 3r »A« d te domine clamabo ... (ps. 27)
2. f 5r »A« ferte domino dilii dei ... (ps. 28)
3. f 6r »E« xaltabo de domine ... (ps. 29)
4. f 7v »I« m te domine speravi ... (ps. 30)
5. f 11r »B« eati quorum remisse sunt ... (ps. 31)
6. f 12v »E« xultate justi in domino ... (ps. 32)
7. f 15r »B« enedicam dominum ... (ps. 33)
8. f 17v »I« udica domine nocentes me ... (ps. 34)
9. f 21r »D« ixit insipiens ... (ps. 13)
10. f 22v »N« oli emulari in malignantibus... (ps. 36)
11. f 27v »D« omine ne in furore tuo ... (ps. 37)
12. f 31r »M« iserere mei deus ... (ps. 50)
13. f 33r »U« erba mea auribus percipe ... (ps. 5)
14. f 35r »C« onfitebor tibi domine ... (ps. 137)
15. f 36r »N« ox precesit ... (kapitul)
16. f 36v »S« plendor paterne glorie ... (himan)
17. f 38r »V« enite ascendamus ad montem domini ... (kapitul)
18. f 38v »C« lama ne ceses ... (kapitul)
19. f 38v »V« enite mitamis lignum ... (kapitul)
20. f 43v »I« ubilate deo omnis tera ... (ps. 65)
21. f 44r »D« eus, deus meus, ad te de luce ... (ps. 62)
22. f 45v »D« eus misereatur nostri ... (ps. 66)
23. f 46r »B« enedicite omnia opera ... (kantik triju mladića)
24. f 48r »L« audate dominum de celis ... (ps. 148)
25. f 49v »C« antate domino canticum novum ... (ps. 149)
26. f 50v »L« audate dominum in sanctis eius ... (ps. 150)
27. f 51v »B« enedictus ...
28. f 52v »C« onsors paterni luminis ... (himan)
29. f 55r »E« xpectans expectavi ... (ps. 39)
30. f 58r »B« eatus qui intelligit ... (ps. 40)
31. f 60r »Q« uemadmodum desiderat cervam ... (ps. 43)
32. f 62r »D« eus auribus nostris audiimus ... (ps. 43)

33. f 65r »E« ructavit cor meum ... (ps. 44)
34. f 67v »D« eus noster refugium et virtus ... (ps. 45)
35. f 68v »O« mnes gentes plaudite manibus ... (ps. 46)
36. f 69v »M« agnus dominus et laudabilis valde ... (ps. 47)
37. f 71r »A« udite hec omnes gentes ... (ps. 48)
38. f 73v »D« eus deorum dominus locutus est ... (ps. 49)
39. f 77v »Q« uid gloriaris in malitia ... (ps. 51)
40. f 78r »I« udica me deus ... (ps. 42)
41. f 79r »E« go dixi in dimidio dierum ... (kantik Ezekijel)
42. f 81r »A« les diei nuntius ... (himan)
43. f 81v »R« erum creator optime ... (himan)
44. f 83v »E« xaudi deus orationem meam ... (ps. 54)
45. f 86v »M« iserere ... qui conculcavit me ... (ps. 55)
46. f 88r »M« iserere mei, miserere mei ... (ps. 56)
47. f 89v »S« i vere utique iustitiam ... (ps. 57)
48. f 91r »E« ripe me de inimicis ... (ps. 58)
49. f 93v »D« eus repulisti nos ... (ps. 59)
50. f 94v »E« xaudi deus deprecationem meam ... (ps. 60)
51. f 97r »E« xaudi deus orationem meam ... (ps. 54)
52. f 98v »I« ubilate deo omnis tera ... (ps. 99)
53. f 100v »E« xurgat deus et disipentur inimici ... (ps. 67)
54. f 105v »T« e decet hymnus ... (ps. 64)
55. f 107v »E« xultavit cor meum ... (kantik Ane)
56. f 109v »N« ox et tenebre et nubila ... (himan)
57. f 110r »N« ox atra rerum ... (himan)
58. f 115v »D« eus in adiutorium ... (ps. 69)
59. f 116v »I« n te domine speravi ... (ps. 70)
60. f 119v »D« eus iudicium tuum ... (ps. 71)
61. f 121v »Q« uam bonus Israel deus ... (ps. 72)
62. f 124v »U« tquid deus repulisti me ... (ps. 73)
63. f 127r »C« onfitebuntur tibi dne ... (ps. 74)
64. f 128v »N« otus in iudea deus ... (ps. 75)
65. f 129v »U« oce mea ad dominum clamavi ... (ps. 76)
66. f 131v »A« ttendite popule meus ... (ps. 77)
67. f 140v »D« es venerunt gentes ... (ps. 78)
68. f 142v »Q« ui regis israel intende ... (ps. 79)
69. f 144v »D« omine refugium factus es ... (ps. 89)
70. f 146v »C« antemus domine ... (kantik Mojsijev)
71. f 149v »L« ux ecce surgit aurea ... (himan)
72. f 150v »T« u trinitatis unitas ... (himan)
73. f 153r »D« eus stetit in synagoga ... (ps. 81)
74. f 154r »D« eus qui similis erit tibi ... (ps. 82)
75. f 155v »Q« am dilecta tabernacula tua ... (ps. 83)
76. f 157r »B« enedixisti domine terram tuam ... (ps. 84)
77. f 158v »I« nclina domine aurem tuam ... (ps. 85)

78. f 160v »F« undamenta eius in montibus ... (ps. 86)
79. f 161r »D« omine deus salutis mee ... (ps. 87)
80. f 163v »M« isericordias domine ... (ps. 88)
81. f 169r »D« eus ultionum dominus ... (ps. 93)
82. f 171v »C« antate domino canticum novum ... (ps. 149)
83. f 173r »D« ominus regnavit exultet terra ... (ps. 96)
84. f 175r »D« omine exaudi orationem meam ... (ps. 142)
85. f 176v »D« omine audivi auditionem tuam ... (kantik Habakuk)
86. f 180r »E« terana celi gloria ... (himan)
87. f 181r »S« ummus deus clamentie ... (himan)
88. f 182v »D« ominus regnavit irascentur populi ... (ps. 98)
89. f 183v »I« ubilate deo omnis terra ... (ps. 99)
90. f 184v »M« isericordiam et iudicium ... (ps. 100)
91. f 185v »D« omine exaudi orationem meam ... (ps. 101)
92. f 188v »B« enedic anima mea dominum ... (ps. 102)
93. f 190v »B« enedic anima ... manus es ... (ps. 103)
94. f 195r »C« onfitemini ... (ps. 104)
95. f 199r »C« onfitemini ... (ps. 105)
- 95a. f 204v »C« onfitemini ... (ps. 106)
96. f 208v »P« aratum cor meum ... (ps. 107)
97. f 210r »D« eus laudem meam ... (ps. 108)
98. f 214r »B« onum est confiteri domino ... (ps. 91)
99. f 215v »A« udite celi et loquar ... (kantik Mojsijev)
100. f 224r »Q« uare fremuerunt gentes ... (ps. 2)
101. f 225v »D« omine quid multiplicati sunt ... (ps. 3)
102. f 226v »D« omine, dominus noster ... (ps. 8)
103. f 227v »I« n domino confido ... (ps. 10)
104. f 228v »C« onserva me deus ... (ps. 15)
105. f 229v »C« eli enarrant ... (ps. 18)
106. f 231v »E« xaudiat te dominus ... (ps. 19)
107. f 232v »D« omine in virtute tua ... (ps. 20)
108. f 234r »D« eus, deus meus ... (ps. 21)
109. f 237v »D« ominus regit me ... (ps. 22)
110. f 238v »D« omni est terra ... (ps. 23)
111. f 239v »D« eus in nomine tuo ... (ps. 53)
112. f 240r »C« um invocarem ... (ps. 4)
113. f 241r »Q« ui habitat in adiutorio ... (ps. 90)
114. f 244v »C« onfitebor tibi domine ... (ps. 110)
115. f 246r »B« eatus uit qui timet dominum ... (ps. 111)
116. f 247r »L« audate pueri dominum ... (ps. 112)
117. f 248r »I« n exitu israel de egipto ... (ps. 113)
118. f 250v »B« enedictus deus et pater ... (kapitul)
119. f 251r »L« ucis creator optime ... (himan)
120. f 262v »C« hriste redemptor omnium ... (himan, Božić)
121. f 265r »H« ostis herodes ... (himan, Bogojavljenje)

122. f 270r »l« esu nostra redemptio . . . (himan, Uzašašće)
 123. f 272r »U« eni creator . . . (himan, Duhovi)
 124. f 273v »l« am Christus astra ascenderat . . . (himan, Duhovi)
 125. f 281r »L« aude laudet . . . (himan, sv. Jeronim).

Od ff 252v—261v inicijali psalama su litterae feriales, samo dvostruko veći nego na početku pojedinih redaka, i ornament im je bogatiji.

Gore nabrojene inicijale (litterae dominicales) radile su dvije ruke, i to jedne iluminator koji je radio i minijature, nazvan iluminator 1, a druge, osobito u drugom dijelu kodeksa, iluminator kojega ćemo zvati iluminator 3.

Iluminator 1 radio je inicijale br. 1—54, 58—61, 66—68, 114—125

Iluminator 3 radio je inicijale br. 54—58, 61—66, 68—114.

3. Jednobojni inicijali s grafičkim ornamentom (lit. feriales)

Tim inicijalima počinju pojedini reci psalama i himana, a ponegdje i sami psalmi i blagdani, ali u tom su slučaju nešto veći inicijali.

Veličina im prosječno iznosi 40 mm.

Slova su rađena naizmjenice u crvenoj i plavoj boji. Ako je inicijal plave boje, ornament je crvene, a ako je inicijal crvene boje, onda je ornament kod iluminatora 1 plave boje, a kod iluminatora 3 ljubičasto-smeđe.

Ornament je rađen perom. Sastoji se od stiliziranih biljnih elemenata i grafičko-geometrijskih vitica. Ne širi se na marginalni prostor, nego tvori jednu zatvorenu cjelinu oko slova. Na nekoliko mjesta u slovu je nacrtana ljudska glava. Posebno su velike litterae feriales na f 1r, i one od ff 252—261, ali se u karakteru dekoracije ne razlikuju od uobičajenih. Na nekim mjestima, i to osobito ondje gdje je radio iluminator 3, izostao je ornament uz litteru ferialis.

4. Litterae arabescatae

Ta se slova nalaze svuda iza inicijala opisanih pod br. 1, 2 i 3.

One uz inicijale br. 1 (minijature) osobito su velike, i mašta iluminatora tu je razvijena do krajnjih granica. Ostale su manje maštovite, ali svejedno djeluju veoma dekorativno.

FOTOGRAFIJE:

1. f 1 r total
2. f 1 a r total
3. f 1 a r detalj, gornji dio
4. f 1 a r detalj, lijevi dio slike
5. f 40 v total
6. f 111 r total
7. f 111 r detalj, lijevi dio slike (S)
8. f 151 r total
9. f 151 r detalj, gornji dio
10. f 181 v total
11. f 181 v detalj, gornji dio
12. f 223 v total
13. f 223 v detalj, gornji dio
14. f 243 v total
15. f 251 v total
16. f 262 v total
17. f 265 r total
18. f 272 r total
19. f 280 r total
20. f 282 v total

21. f 3 r total
22. f 11 r total
23. f 12 v total
24. f 17 v total
25. f 21 r total
26. f 35 r total
27. f 36 r total
28. f 36 v total
29. f 48 r total
30. f 60 r total
31. f 69 v total
32. f 105 v total
33. f 124 r total
34. f 124 v total
35. f 160 v total
36. f 208 v total
37. f 265 r total
38. f 257 r total

LITERATURA: 1. Folnesics, br. 69, 2. Brlek, str. 21, 3. Minijatura u Jugoslaviji

10

PREDMET: Iluminirani rukopis

MJESTO: Dubrovnik

USTANOVA: Samostan Male Braće

SIGNATURA: Arhiv, 189 (izložen u muzeju)

NASLOV: Martyrologium secundum morem romane curie per magistrum Bellinum de padua ordinis fratrum eremitarum sancti Augustini emendatum — (f 9r)

NAUČNI NASLOV: Martyrologium romanum (Brlek)

SADRŽAJ: fr 1r — 6v kalendar

f 7r — 8v Uvodna poglavlja i upute za čitanje

f 9r — Martirologij — po mjesecima i danima

f 115v — Lectiones ad apsolutionem

capituli, za nedjelje i blagdane

f 121r — Responsoria brevia za tertiju,

sextu i nonu, kroz čitavu godinu

Između prednje korice i korpusa dva lista, a na zad. l. Lekcionara pisana

beneventanom

MATERIJAL: Pergamena, vrlo fino obrađena.

VELIČINA: Debljina zatvorenog s koricama 38 mm

Debljina korpusa 21 mm

Veličina korica 156 × 226 × 8 mm

Veličina stranice 147 × 212 mm

BROJ FOLIJA: Numeracija listova nije originalna.

Obavljena je nedavno olovkom, arapskim brojkama, u gornjem desnom kutu, ali ne na svim listovima, nego samo na važnijim mjestima.

Ima ukupno 129 listova. Ispisani su svi, osim posljednjeg na kojemu je ispisan samo vrh prve stranice.

Osim toga, još su tri lista ispisana beneventanom: dva su prilijepljena za unutarnje strane korica, a jedan je slobodan između prednje korice i korpusa.

ODNOS TEKSTA I FOLIJA: Tekst je pisan u jednom stupcu.

Veličina ispisanog dijela stranice (martirologija) 108 × 150 mm

(Stranice su izvučene slijepim linijama za pisanje u dva stupca.)

Na svakoj stranici ima 25 redaka.

Marginalni prostori: lijevo 20 mm, desno 30 mm, gore 17 mm, dolje 49 mm.

UVEZ: Originalan.

Drvene korice, obložene smeđom kožom, na kojoj su slijepo utisnuti ornament, stilizirano biljni.

Na uglovima polukružni, a na sredini kružni mjedeni okov, nazubljena ruba, s poluloptastim ispupčenjima na sredini.

Hrbat je previše stisnut, pa se korice ne mogu zatvoriti, i kodeks zjapi otvoren. Uvez je vrlo dobro sačuvan. Čini se da je korpus bio prevezivan, ali to nije ostavilo nikakve promjene, osim što se teže zatvara.

STANJE SAČUVANOSTI: Kodeks je vrlo dobro sačuvan. Nema nikakvih oštećenja, osim što su listovi na rubu i rez požutjeli od upotrebe.

INCIPIT: F 9r (početak Martirologija): »In nomine domini nostri iesu christi. Amen. Incipit liber qui dicitur martyrologium secundum morem romane curie per magistrum Bellinum de padua ordinis fratrum eremitarum sancti augustini emendatum.«

f 1r (kalendar): »Annus habet xij menses, hebdomadas liij et diem unum, et habet dies ccclxvj et horas vj.«

f 7r (predgovori): »Prefatio in subsequens martyrologii opus. Notandum quippe licet multi dederint operam ad compilandum martyrologium . . .«

DESINIT: F 115r, pri dnu (završetak Martirologija):

»Finis ad laudem dei: Scriptum in loco sacri scopuli Daxe. Anno domini M. d. xxxij. die xxvij mensis decembris finitum est.

Qui scripsit hunc librum feliciter scribat: et finaliter in celo in perpetuum uiuat.

fr *Bernardinus!*

fr *Bernardinus* horsati de gotiis dictus scribebat. gerich scripsit librum« — (ono scribebat je istovremeno radirano)

f. 128r (završetak Responsorija): »Pretiosa in conspectu domini alleluia. Mors sanctorum eius. Alla.«

DATAČIJA: Direktna: 28. 12. 1541. (f 115r)

MJESTO NASTANKA: Otočić Daksa, kraj Dubrovnika

AUTOR TEKSTA: Nepoznat

SKRIPTOR: fra Bernardin Gučetić, zvani Gerić

ILUMINATOR: fra Bernardin Gučetić, zvani Gerić

TEKST: Uobičajeni tekst martirologija. Jezik latinski, humanistički, ali ne dosljedno proveden.

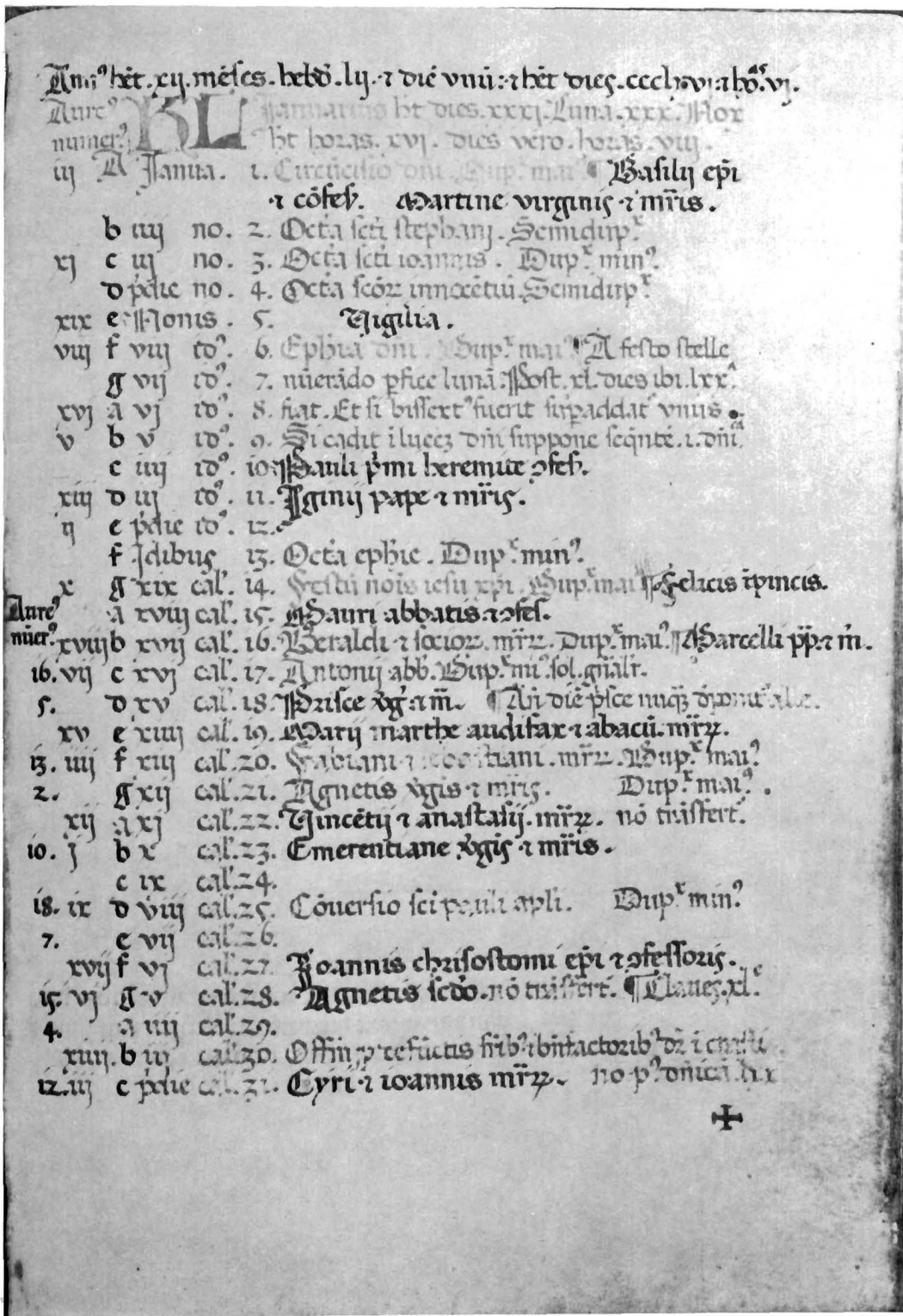
PISMO: Knjižna gotička minuskula, izvanredno kaligrafski pisana.

Boje: crna za tekst i litterae dominicales, crvena za rubrike i numerus aureus, plava za važnije blagdane.

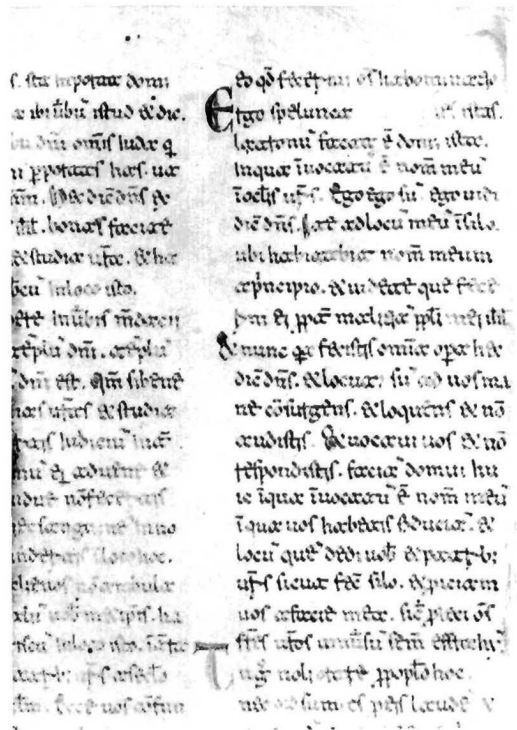
Visina redaka 6 mm, slova 3 mm.

Cijeli tekst pisala je ista ruka.

ILUMINACIJE: Iluminacije ovog kodeksa svode se na inicijale, koji su dvovrсни: veliki dvobojni inicijali s grafičkim ornamentima unutar i oko slova (litterae feriales) i dvobojni mali inicijali bez ornamenta.

Martyrologium romanum, 1541. godine, f 1r
Martyrologium romanum, 1541 f 1r

Martyrologium romanum, 1541. godine, fragment beneventane 11. st. prilijepljen uz prednju koricu
Martyrologium romanum, 1541. Fragment of Beneventan script from the 11th century attached to anterior cover

1. Litterae feriales

Tim inicijalima počinju pojedini mjeseci. Veličina im je prosječno 25 mm. Rađeni su naizmjenice u crvenoj i plavoj boji.

Unutar i oko slova grafički ornament smeđe-crvene boje.

Posebno su bogati ukrasom na f 9r »C« ircumcisio . . . Slovo je rađeno u zelenoj i plavoj boji, a ornament u smeđe-crvenoj.

Ovaj je veoma sličan inicijalima u Psalteriju No. 1 (kodeks B) ovog arhiva. f 112v »A« nno a creatione mundi . . . (Božić)

Slovo crvene boje ukomponirano je u okvir od biljnih ornamenta plave boje. Ornament izlazi na marginalni prostor lijevo i gotovo ga čitavog ispunja sitnim viticama i listićima.

U zadebljalim dijelovima slova bijeli (čista pergamena) ornamenta također biljnog karaktera.

2. Jednostavni inicijali

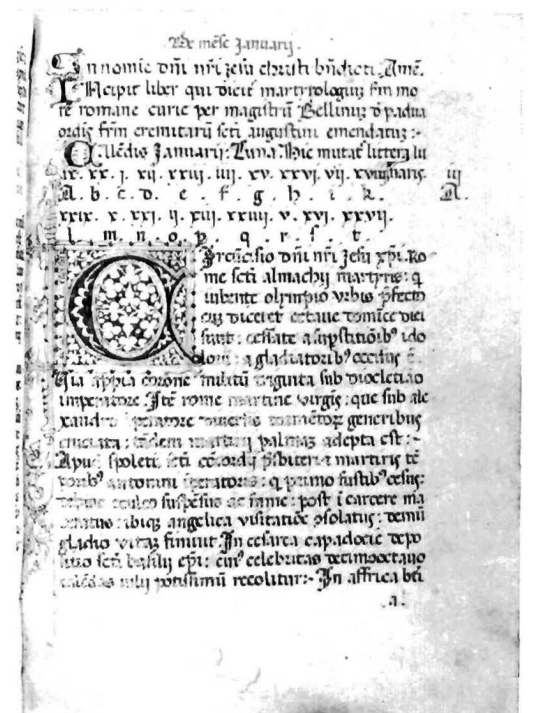
To su obična majuskulna slova, crtana naizmjenice u crvenoj i plavoj boji. Nemaju nikakvog ornamenta. Njima počinju pojedini dani u mjesecu.

FOTOGRAFIJE:

1. list ispisan beneventanom ispred prednje korice
2. f 1 r total
3. f 9 r total
4. f 35 v total
5. f 112 v total
6. f 112 v detalj
7. f 115 r total
8. f 121 v total
9. f 87 v total

LITERATURA: 1. Rhode, Necrologium, p. 25, 2. Čulić, br. 353, 3. C. Fisković, Prilozi . . . Split, 1950, p. 10, 4. Brlek, br. 189.

Martyrologium romanum, 1541. godine f 9v
Martyrologium romanum, 1541 f 9v

De mēse

ix. xiiij. iij. xv. xxvi. viij.

o p a r i t .

Sud vallē spoletanā ciuita
te assisi; natale bti p̄is nri
francisci, istitutoris ordiis min
oz: paupū dominaz: ac fruz
de penitētia mirifici. Qui a

Spatre luminū directus i mūdiz: dat^r est ab eoz
an lucē gentū, ⁊ reparatiōem terrestris ecclesie: vt ob
litteratā euāgelicā normā suo exēplo renouaret: in
mūdo p̄niaz p̄dicaret: ac passionē vnicaz fidelaz
cordib⁹ ifigeret ⁊ plantaret. Verū hie sc̄tus ⁊ si iter
vanos hominū filios iuuenili etate fuerit educatus
i vanis: gr̄ia diuina p̄uent^r a carnis lūcu liber ex
tuit: nec sperauit i pecunia ⁊ thesauris. Sed christi
amore cuncta pro vt poterat pauperib⁹ erogado: tā
dem p̄is agitāt^r i pulu corā ep̄o p̄ne iuri renū
tiās hereditatis: nudus a mūdantib⁹ brachijs se ob
tulit crucifix^r. Hie inde euāgelicā normā iuue
do pro se sūmens ⁊ iuis: vita mirificus, verbo fact^r
clarus ⁊ op̄e^r: iussu diuino p̄dicado ⁊ apostolico: oī
bus admirabilis ⁊ gratiosus: xpo gr̄ias reddidit ⁊
quas diabolus conabat^r auferre. Ip̄sius siquidem
icitati tam viri q̄ mulieres exemplo ⁊ verbo: ad
incedēdū post xpm: triplicē ad trinitatis honore

Illuminated Manuscripts of the Little Brethern Monastery in Dubrovnik

Andelko Badurina

**“Bibliotecam vera obaque lacrimarum imbre memorare neque in
cujus dispositione octo ipse ego annos consumpseram, in qua
septem millia et quingenta servabatue volumina et cucjuscumque
litterariae professionis erant materiae. Hic antiquissimorum gemini
pretiosissime coligebantur, et modernorum non deerant praeclara
queque; hanc picturarum praetiosissimarum corona circumdabat, in
medioque situm erat Archivium memoriis et scripturis cujuscumque
aetatis plenum, quae omnia inimisus consumpsit ignis . . .”**

Note by the Monastery's chronicler, Andrijašević, immediately after the earthquake of 1667.

If to the above quotation we add the admiration on the part of the Bosnian Queen Katarina Kotromanić, furthermore on the part of the “deaf friar” Inocent Čulić, we shall obtain the best picture of the splendour and tragedy of this library, which might have been wished for even by the “greatest European men of letters”, as so aptly stated by Lovro Cikinić.¹ Of all this immense richness in invaluable and “admirable” manuscripts, today one may find in the Monastery of the Little Brethren, either in its library, archives or museum, only about twenty illuminated manuscripts. However, even in the case of these, we should be hard put to it if we were to establish with certainty whether they had lived through that earthquake and fire or were subsequently brought to the Monastery of the Little Brethren from other monasteries. Since Andrijašević is of the opinion that the “enemy fire had swallowed it up all and sundry”, it seems to be more probable that they were brought to this place later, and that in the first place from the abolished monastery at Daksa, an assumption to which we are referred by the “Martyrologium romanum”, for which we can be positive that it was written by fra Bernardin Gučetić at Daksa in 1541. Precisely for the reason that all of them were “brought” to the place, they could not offer us a picture of the Dubrovnik creativeness in the sphere of book painting, which, however, does not diminish their value.

Herein we are presenting but a selection of “typical” illuminated manuscripts, a total of ten, which are apt to offer us a pattern of book illumination and expression between the 11th and 16th centuries. Their authors and places of origin differ to a great extent and are in the main unknown, although all of them belong in the Adriatic cultural circle. Some of them have already been investigated and published from various different aspects earlier, while others are being presented herein to the broad public for the first time.

The manuscripts concerned are as follows:

1. Fragments of a book of riles written in Beneventan script, from the 11th—12th centuries,
2. Fragments of a breviary written in Caroline script, from the 12th century,
3. Sermones sanctorales, Johanis de Rupella, from the middle of the 13th century,
4. Fragments of an antiphonary, from the end of the 13th century,
5. Book of rules of the Brotherhood of Split mariners, from the end of the 14th century,
6. Breviarium romano-seraphicum, from the end of the 14th century,
7. Psalterium de dominica, — Codex A (No. 2), from the 15th century,
8. Antiohonale sanctorum — Codex E (No. 3), from the 15th century,
9. Psalterium de feria — Codex B (No. 1), from 1490,
10. Martyrologium romanum, from 1541.

The publishing of the descriptions of the above works does not aim so much at “presenting” these manuscripts as at “demonstrating” the methodology of the catalogue study of illuminated manuscripts being performed by the Institute of Art History, University of Zagreb, which had taken its beginnings as early as 1965, and which had set itself the goal to carry out catalogue descriptions of all illuminated manuscripts in Dalmatia, regardless of their respective “values” or “richness”. In performing such descriptions stress has been laid primarily upon the illumination, the entire illumination, from the paragraphs to the figural representations and impositions of the text on the page, whilst the remaining palaeographic and cultural-historical elements are being presented in general outlines only.

The present paper does not aim at being the final and conclusive word regarding those manuscripts, only to constitute a material to be used for their further studies and, last but not least, to rescue some of them at least from anonymity.